

17

1777

D. CHRISTIANI THOMASII,
 Jcti &c. FACULTATIS JURIDICÆ.
 h. t. DECANI,
 S C H E D I A S M A
 INAUGURALE JURIDICUM
 D E
CONCUBINATU,

ANNO 1717.

151

V
 800



V
800

Bibliothek der
Juristischen Fakultät Halle/S.

1960 K 849



DISSERTATIO INAUGURALIS
DE
CONCUBINATU.

Scopus Dissertationis, I. Intuitu ingenuarum. XII.
Methodus dicendorum. II. Concubinitus illicitus si quis
Concubinitus Hebraeorum jam uxorem habeat. XIII.
ante legem licitus. III. Ejus Differentia praecipua concu-
que a matrimonio differen- bina ab uxore justa. XIV.
tia genuina. IV. Ratione Concubinitus Romani hone-
concubinitus post legem stas in comparatione ad con-
Mosaicam pramittuntur cubinitum Hebraeorum. XV.
sex praesupposita. V. Concu Respondetur objectionibus,
binatus conditio post legem quasi concubina sit nomen
Mosaicam. VI. In specie in- voluptatis. XVI. Durasse opi-
tuitu libertatis dimittendi tionem de honestate concubi-
concubinas. VII. Concubina- natus etiam apud Christia-
tus omnis an a Christo & nos Imperatores usque ad
Apostolis fuerit prohibitus. Leonem Philosophum XVII.
II. Concubinitus jure Occasio, qua inceptum fue-
Gentium licitus. IX. Item rit, concubinitum habere
& apud Graecos. X. Romano pro scortatione autoritas pa-
rum sententia de Concubi- trum ecclesia XIX. Imprimis
natu ante Christianismum Ambrosii. XIX. Hieronymi.
intuitu provincialium. Li- XX. Potissimum vero Augu-
bertatem, ancillarum. XI. stini. XXI. Non tamen mox

DISSSERTATIO INAUGURALIS

in Ecclesia ante Novellam tione politica 1530. eadem
 Leonis recepta. XXII. An prohibitio sed frigide nimis
 post Novellam Imperio Oc- repetita. XXIX. Nec initio
 cidentali recepta fuerit, reformationis concubina-
 iure Civili vel Canonico, du- tus omnis pro turpi habitus.
 bitatur. XXIII. Licentia XXX. Exemplum illustre
 concubinatus sub Imperato- concubinatus liciti adhuc in
 ribus Germanis. XXIV. Ra- medio seculi decimi sexti.
 tiones contralientiam con- XXXI. Paulo post concubi-
 cubinatus. XXV. Rationes natus in Concilio Tridenti-
 pro licentia concubinatus. no prohibitus, & a Franci-
 XXVI. Vera ratio concubi- seo Hotmanno oppugnatus.
 natus tamdiu tolerati lasci- XXXII. Et in ordinatione
 via cleri Pontificii. XXVII. politica 1577. prohibitio re-
 Primus inter Pontifices Leo- petita. XXXIII. Ab illo tem-
 X. initio seculi decimi sex- pore concubinatus apud nos
 ti concubinatum prohibuit, illicitus. XXXIV. Usus Dis-
 astute magis quam serio. sertationis presentis.
 XXXIX. Postea in ordina- XXXV.

S. I.

Scopus dis-
 sertationis.



Non est animus defendere li-
 centiam (a) Concubinatus, nec
 impugnare leges hodie receptas
 concubinatum sub pœna prohi-
 bentes; saltem id ostendemus,
 concubinatum nec ad fornicationis, nec ad stu-
 pri, nec ad adulterii genera olim tam apud He-
 bræos, quam apud Romanos, etiam in primis se-
 culis Christianæ religionis, pertinuisse, sed inter
 concubinatum & matrimonium aliquam quid-
 dem, verum exiguam fuisse differentiam, quod
 vero.

DE CONCUBINATU.

vero hodie pro stupri, aut fornicationis, aut adulterii specie habeatur, ejus originem deberi juri Canonico, (b) & ex parte (c) hypothefi juris Pontificii a Protestantibus jure optimo maxime negatae, (d) quod matrimonium fit sacramentum.

a) Licentia duplex est, alia externa, alia interna. Illam voco, cum quis agere potest efficaciter sine metu poenae; vel Nullitatis, aut ignominiae. Hanc, cum quis agere potest sine laesione virtutis & honestatis ex lumine rectae rationis deducendae. Unde facile patet, licentiam hanc duplicem non continere quidem species ubique oppositas, quales sunt v. g. homo & bestia, sed separabiles tamen, quales sunt v. gr. multae divisiones juridicae & morales v. g. obligationis in externam & internam, actionis in rei persecutoriam & poenalem &c. Ita v. gr. in testamento factione concurrere possunt licentia externa & interna. Ita licentia externa potest esse sine licentia interna, v. gr. si quis sine laesione praecceptorum justitiae violet leges decori & honesti, quo pertinet vulgare dictum: non omne, quod licet, honestum est. Ita denique licentia interna potest esse sine licentia externa, v. gr. si quis testamentum faciat sine requisitis testamenti receptis. Huc respexit etiam versiculus vulgatus: *omnia cum liceant* (extrinseca licentia, etiam parum honesta,) *non licet esse pius*, (cum tamen pietas haud dubie ad licentiam internam pertineat, vera scilicet & rationalis, non fucata.) Ostendit autem contextus, quod nolimus defendere licentiam concubinus externam, etsi subinde in ipsa dissertatione examinaturi sumus rationes communes, quae afferuntur, etiam a nostratibus, contra licentiam concubinus internam. Multa enim, quae abstrahendo a legibus civilibus intrinsece licent, non minus recte legibus civilibus sunt interditi-

4 DISSERTATIO INAUGURALIS.

Etā, e. g. matrimonium sine benedictione sacerdotali.

- b) Juris Canonici voce hic paulo latius utor, pro omni jure, quod originem debet Patribus Ecclesiaz, vel Episcopis, & eorum doctrinz, hypothefibus, & consiliis, etiamsi id a principibus Christianis per modum legum & constitutionum imperatoriarum fit publicatum, quale jus passim extat in Codice, tam Theodosiano, quam Justiniano, (& hujus intuitu in prioribus titulis libri I. Codicis,) item in Novellis Leonis & aliorum Græcorum Imperatorum. Quatenus enim jus canonicum striçte sumitur pro eo jure, cujus hodie doctores creamus, ex infra dicendis patebit, id sibi non constare, ac intuitu concubinatus & ejus licentiæ sibi aperte contradicere.
- c) Dico ex parte. Nam confusio ista concubinatus cum stupro, scortatione, adulterio haud dubie antiquior dogmate de Sacramento matrimonii. Confer. interim de origine doctrinæ de septem sacramentis Ziegl. *ad Lancel. lib. 2. tit. 1. §. 2. p. 301. in fine.*
- d) Non tamen propterea quisquam arbitretur, quod male cohæreat doctrina nostra, dum diximus, nos nequaquam impugnaturos esse leges hodiernas, concubinatum sub pœna prohibentes, cum tamen hic statim subnectamus, earum originem vitiosam esse. Ergo videri priorem assertionem non esse seriām, sed latere anguem in herba &c. Sed facilius ad eam objectionem erit responsio. Non omne, cujus origo vitiosa, ipsum vitiosum. Pleræque formæ vestimentorum, maxime muliebrum, ambitioni, luxuriæ vel stultitiæ originem debent, propterea tamen non putandum, quod vir sapiens sine vitio ejusmodi vestimentis uti non possit. Imo quotidiana

diana testatur experientia, eos & eas, qui quæve in emendatione vestimentorum initium sapientiæ, vel plane criterium sanctitatis quærunt, egregie falli, dum ista affectatio non raro ex occulta quadam vel ambituensi vel avaritia originem ducat. Sed, ut etiam exemplo alio propius ad thema nostrum accedente sententiam nostram illustremus: v.g. necessitas benedictionis sacerdotalis in matrimonio legitimo haud dubie pariter originem debet hypothese doctrinæ Pontificiæ de sacramento matrimonii. Propterea tamen non solum recte Principes Protestantæ hanc necessitatem hujus benedictionis retinent, sed & imprudenter ageret, qui Principi Protestanti suadere vellet, ut necessitatem illam lege publica abrogaret, etsi quibusdam in locis Evangelicæ religionis illa certo modo sit abrogata. Vid. Sim. a Leeuwen. *Censur. Forens. L. 1. c. 14, n. 1, 3. § 7.*

S. II.

Ac ea quidem methodo utemur, ut nec nimis anxia collectione eorum, quæ ad scopum nostrum faciunt, terminos dissertationis Academicæ transgrediamur, (a) nec superficialia etiam tractatione tædiū paremus Lectori. Igitur initio Legis Mosaicæ sententiã de concubinato & materiis affinibus exponemus. Tum obiter tactis moribus Græcorum & aliorum populorum sententiam legum Romanorum tam ante, quam post susceptam religionem Christianam exhibentibus, earumque differentiam a concubinato Hebræorum ostendemus. Porro originem & progressum concubini interdicti summatim trademus, ac denique de usu dissertationis præsentis pauca monebimus

Methodus
dicendo-
rum.

A 3

a) Nequè

6 DISSERTATIO INAUGURALIS

a) Neque enim tempus nobis superest, eam inquisitionem ac collectionem instituendi. Et si maxime superesset, postulare rerum collectarum ordinatio ac explicatio adhuc longius temporis spatium, & sic loco disputationis integrum volumen effemus exhibituri.

§. III.

Concubinatus Hebræorum ante legem licitus.

Quod igitur Hebræos (a) attinet, ante omnia videndum, quomodo ante legem Mosaicam concubinatum consideraverint. Ubi nullum est dubium, inter matrimonium & concubinatum exiguam fuisse differentiam, cum & polygamia & divortia (b), imo etiam ipsi in nuptiarum concubitus extra matrimonium, vel libidinis vel mercedis causa, pro licitis fuerint habiti (c). Quare tunc concubinatus erat conjunctio facile dissolubilis maris etiam uxorem jam habentis (e) & foeminae (f) absque affectione maritali (g) liberorum procreandorum causa (h).

a) Primario hic utemur textibus Scripturæ Sacræ. Rabbinorum tradita, quæ magna diligentia collegit Seldenus in libris partim *de Jure Nat. & Gent. sec. discipl. Hebr.* partim *de Uxore Hebraica & de successione*, parum curabimus, sic tamen, ut ea non prorsus negligamus, quatenus videlicet rectæ rationi & Scripturæ Sacræ non repugnant.

b) *Matrimonium ex jure, quod Hebræi vocant naturali, erat viri & feminae sive unius sive plurimum foeminarum, tam ex concubitu, quam ex consensu præeunte conjunctio, vitæ consuetudinem continens. Non adjuvamus individuum, quod Christiani habemus in matrimonii definitione. Neque enim separari aut dividi nequibant*

con-

conjuges, seu matrimonium dirimi, nisi ex singulari aliqua legis permissione, seu repudii causa, neque communis consensus necessarius erat, ut dirimeretur. Neque individua dici potuit vitæ consuetudo, quæ equo jure a marito pluribus communicaretur, Sc. Seldenus de J. N. & G. Sec. disc. Hebr. lib. 5. c. 7. ab initio. Eadem est sententia Grotii de J. B. & P. L. 2. c. 5. §. 8. Conjugium naturaliter esse talem cohabitationem, (intellige concumbendi & liberorum causa initam,) quæ foeminam constituat quasi sub oculis & custodia mariti, cum accessione fidei, qua se foemina mari obstringat. Scio equidem, communiter impugnari hanc Seldeni & Grotii sententiam, sed rationibus parum firmis, vel jus naturale cum positivo confundentibus, vel falsas aut dubias Rabbiorum vel cleri Pontificii hypotheses fundamenti loco supponentibus. Abstrahendo enim a lege positiva omnes societates naturales omnibus gentibus communes finibus differunt, adeoque fines cujusque societatis particulares iis formam dant & essentiam. At matrimonii finis ex communi etiam consensu est procreatio sobolis. Ergo etiam ad societatis conjugalis essentiam nihil amplius requiritur quam utriusque sexus conjunctio, conjuncta cum vitæ consuetudine ad obtinendum hunc finem directa, quod etiam volunt Seldenus & Grotius, Et si autem Dn. Præses in Fundam. J. N. & G. docuerit, debere etiam in matrimonio procreationem sobolis esse decoram, cum tamen decorum, etiam naturale, non in puncto consistat, sed varios gradus sub se contineat, cavendum simul est, ne, si societas aliqua pro fine habens procreationem sobolis, sit minus decora, quam altera, ea pro in justa aut indecora vel turpi statim habeatur, sed saltem pro minus perfecta aut minus decora.

c). Foemi-

c) *Fœminam, cui potestas erat sui & dominium, id est inu-
ptam, sui, in aliquam concubitus vicem, sine consensu in vi-
ta communionem, copiam, ante legem Mosaicam licite
ajunt permisisse, seu locasse, aut se sic tradidisse, ut pro bre-
uivinculo ejusmodi amplexuum momento, sive amicæ, sive
meretricis, modo neutra earum alteri nupta esset, sive lo-
cationem, traditionemve aut concumbentis possessionem
concederent, æque ac cujuscumque alicujus rei mancipi
locationem usum fructumve. Seldenus de J. N. & G. S.
D. H. l. s. c. II. p. m. 575. ubi etiam eum in finem citat
Ambrosium lib. I. de Abrahamo c. 4. qui tamen jam
non est ad manus. Adducitur etiam ad hujus senten-
tiæ illustrationem historiola de Juda & Tha-
mare ex Genes. XXXIIX. p. 14. seq. Et quamvis eidem
obstare videatur pœna capitalis, qua Judas Thama-
rem punire voluit, ipse tamen Seldenus alibi d. tract.
lib. 7. c. 5. p. 851. respondet, eam pœnam non ex jure
naturæ aut lege Noachidarum, sed ex jure civili seu
positivo sive a Juda Principe sive aliter superindu-
cto esse derivandam. Quæ tamen responsio mini-
me satisfacit. Si enim Rabbini, dum docent, ante
legem Mosaicam concubitum libidinis causa vel data
mercede licitum fuisse, loquuntur de licentia inter-
na, eorum sententia aperte falsa est. Si vero loquun-
tur de licentia externa, non tollitur istud dubium
per istam responsionem, partim quia manet obje-
ctio, concubitum Thamaris non fuisse licitum, quia
fuerit punibilis, (etiãsi ex lege civili) partim, quia
nulla pœnæ determinatio fuit ex jure naturali, sed
omnis juri civili ortum debet. Ergo malletur respondi-
dere, Judam ex iracundiæ præcipitantia sine regulis
justitiæ dicitasse illam pœnam nurui, postea vero
sedato affectu errorem a se commissum agnovisse.
Conf. Cleric, in notis ad Genes. Cap. XXXIIX. Unde fabu-*

fabula haud dubie est, dum dicunt, Thamarē absolutam esse ex voce cœlesti, quam *Bath Col* seu *filiam vocis nominant*, cujus mentionem facit *Seldenus d. p. 851.*

- d) *Cum vero legitima uxor consensu praeunte, eoque concubitu confirmato, in vitæ consuetudinem acciperetur, pluresque ita simul possent rite haberi, cumque matrimonium, pro alterutris conjugis arbitrato, nunquam non esset, etiam sine libello (ante legem) solvendum; sequitur, concubinam, quæ item in concubitu & vitæ consuetudinem æque adscisci solet, nec leviori divortii genere disjungi posset, aut nominatim duntaxat, aut saltem dignitatis minoris, (ubi v. g. ancilla esset, aut generis obscuri) ratione ab uxore discrepasse; jugalem vero contractum nodumque utrique eundem ipsum fuisse. Seldenus d. Tract. l. 5. c. 7. p. 592. seq. ubi & statim ostendit, concubinas etiam promiscue dici uxores a Philone, Atgustino, aliis.*
- e) *Ut patet exemplo concubinarum Nachoris, Abrahami, Jacobi, Genes. XXII, 24. XXV, 6. XXXV, 22. Conf. Selden. d. p. 592.*
- f) *Alium tamen maritum non habentis.*
- g) *Per affectionem maritalem hic intelligo communicationem dignitatis, qua maritus pollet.*
- h) *Ergo tum temporis concubinitus finis non fuit extinctio libidinis, adeoque hoc intuitu concubinitus neque scortationis, neque stupri species fuit; imo & pro adulterio haberi non potuit, quoniam polygamia tum erat permissa.*

§. IV.

Ergo tum quidem nulla alia inter concubinitum & matrimonium, item inter concubinam & justam uxorem fuit differentia, quam ut justæ

B

UXO-

Ejusque a
matrimo-
nio diffe-
rentia ge-
nuina,

uxores participarent de dignitate mariti, concubinæ vero essent ancillæ velex genere obscuro natæ.

a) Repete locum Seldeni *ad f. præced. lit. d. descriptum*. Huc pertinet etiam locus Philonis ap. Selden. *d. p. 592. Nabor, Abrahæ frater, duas habuit UXORES, justam & concubinam. Clericus ad Genes. XXII, 24. Si queratur, quale fuerit concubinarum & justarum uxorū discrimen, quatenus ex sacris literis colligi potest, apparet quidem, concubinas eodem in honore non habitas. Hagarā nunquam æquiparavit Saræ Abrahamus, atque ex adibus, hac volente, eiecit. Ketnam amandavit etiam cum liberis. Verum quodnam inter utrasque discrimen esset in aliis, non liquet. Rabbini volunt, concubinam fuisse uxorem servam absque scripto dotali & sponsalibus, cuius liberi legatis tantum, non hereditate fruuntur. Sed ut hæc posterioris ævi consuetudine vera sint, certe antiquis temporibus omnia non obtinebant, nam concubinarum filii paris erant juris, nisi pater nollet. Idque exemplo filiorum, Jacobo ex concubinis natorum, constat. Idem *ad Genes. XXI, 10. Confer Seldenum de J. N. & G. & c. d. l. p. 593. & de success. Hebr. in bonâ def. c. 3. p. 11.**

§. V.

Ratione concubinitus post legem Mosaicam præmittuntur sex præsupposita.

Antequam vero nunc videamus, utrum ratione concubinitus per legem Mosaicam aliquid novi statutum fuerit, præsupponendum, quod
 1) Polygamia virilis in lege Mosaiica fuerit permessa, aut certe non abrogata, (a) 2) quod intuitu divortii licentia pristina hactenus fuerit restricta, ut uxori regulariter non permitteretur a viro divertere, (b) marito vero ex justa causa permissum fuerit, uxori dare libellum repudii, (c) 3) quod lege Mo-

Mosaica saltem concubitus cum aliena uxore, non vero cum alieno marito pro adulterio fuerit habitus, (d) 4) quod pro stupro fuerit habitus concubitus libidinosus cum virgine vel vidua honeste vivente, nec tamen poena graviore coercitus, (e) 5) quod scortatio cum foemina, quæ corpore quaestum facit, interdicta quidem fuerit, sed poena tamen ejus lege determinata non legatur, (f) 6) quod etiam liberi incestuosi & illegitimi parentibus ab intestato successerint. (g)

a) Vid. Seldenus de J. N. & G. l. 5. c. 6. p. 585. seq. & de Uxore Ebraica lib. 1. c. 9.

b) Seldenus de U. E. l. 3. c. 22. v. 343. seq. junct. cap. 17. circa finem & cap. 19. paulo post initium, ubi simul tradit exceptiones.

c) Deuteron. XXIV. v. 1. seq. ubi mentio fit rei foedæ seu turpis. De cujus intellectu postea gravis dissensio orta inter sectam Sammaritanam & Hillelianam, quam latius exponit Seldenus de Uxor. Hebr. Lib. 3. c. 18. seq. Et Lutherus etiam noster reddidit, um irgend einer Ursache willen, quæ erat sententia Hillelis, rejecta tamen a Christo in disputatione cum Pharisis, Matth. XIX. v. 3. Interim non contemnenda etiam est conjectura Clerici ad dist. locum Deuteronomii, Judæos ante orta dissidia inter Sammai & Hillel, in praxi secutos esse sententiam Hillelis, cum nullus fuerit judex constitutus, qui examinaret, an maritus justam causam dimittendi uxorem haberet, nec ne.

d) Levit. XIX, 20. & XX, 10. Deuter XXII, 22. videlicet ob toleratam polygamiam virilem. Adde Huberum in prælect. ad Instit. civ. de publ. Judic. §. 5.

B 2

e) Deute;

- e) Deuteron. XXII, 28. Seldenus *de U. E. l. 1. cap. ult.*
 f) De scortatione prohibita agunt in sacris litteris
 textus : Levit. XIX, 29. de patre filiam prostituentem,
 Levit. XXI, 9. de comburenda filia sacerdotis si scortari
 cœperit, Deuter. XX, 21. de lapidanda femina,
 quæ in domo patris scortata, postea nubendo se vir-
 ginem mentita, ac a sponso virgo non inventa fuerit,
 Deuter. XXIII, 19. quod non debeat esse meretrix in-
 ter Israelitas, Deuter. XXIII, 18. de non inferendo in
 ædem DEI dono prostibuli. Ceterum dissentiunt
 interpretes, quid in lege Mosaica per meretricem
 & scortum intelligatur, an in genere ea, quæ corpo-
 re quæstum fecit, an in specie, quæ intuitu cultus
 idololatrici corpus prostituit, an etiam illa, quæ
 omnibus promiscue usuram corporis indulgit. Vid.
 Seldenus *de J. N. & G. l. 5. c. 4. p. 576. seq.* item Cle-
 ricus *ad citata loca legis Mosaica.* Et nullum est du-
 bium, Deuter. XXII, 21. per feminam in domo pa-
 tris scortatam, forte etiam Levit. XXI, 9. per filiam
 sacerdotis scortationi indulgentem, intelligi, non
 scortationem strictè dictam, quæ stupro opponitur,
 & publicam corporis prostitutionem supponit, sed
 feminam stuprum passam, idque occultantem. Cre-
 do etiam, nullum subesse dubium, quod in populo
 Israelitico non tolerata fuerint lupanaria publica,
 interim, uti apud Protestantés hodie, ubi etiam lu-
 panaria publica non tolerantur, non desunt tamen
 fceminæ, quæ corpore quæstum faciunt, & cum plu-
 ribus pro mercede concumbunt; ita etiam verosim-
 ile est, apud Israelitas ejusmodi prostibulorum
 exempla non defuisse. De horum autem pœna ni-
 hil determinatum legitur in legibus Mosaicis. Nam
 textus Levit. XXI, 9. & Deuter. XXII, 22. utpote de
 casibus plana specialibus loquentes huc non perti-
 nent.

nent. Nullum tamen est dubium, quin ejusmodi scorta minimum pro infamibus fuerint habita. Conf. Cleric. *ad Denter*. XXII. v. 21.

g) Qui Mamzeres vocabantur. Vid. Seldenum latinus probantem successionem liberorum illegitimum *in tractat. de successione in bona defuncti cap. 3.*

§. VI.

His præsuppositis jam quæritur, an concubinitus etiam post legem Mosaicam in usu fuerit? (a) cum quibus foeminis concubinitus fuerit permisus? (b) & quænam concubinitus a matrimonio & prohibitis concubitus (c) speciebus fuerit differentia, tam ratione formæ (d) quam ratione effectus? (e) Ubi variantibus subinde Doctorum sententiis videtur verosimile, concubinitum non fuisse prohibitum lege Mosaica; rariora vero exempla in scriptura sacra concubinitus occurrere, adeoque imprimis ante constitutos reges rariorum ejus fuisse usum. (f) Porro pro concubinis usurpatas esse vel foeminas Israeliticas, quæ uxores duci poterant, vel ancillas & peregrinas seu extraneas, quæ Israeliticam religionem non profitebantur, etiam si essent profelytæ domicilii. (g) Has vero concubinas nec pro stupratis, nec pro meretricibus, nec pro adulteris fuisse habitas, nec pro justis uxoribus. (h) Denique concubinitum a matrimonio justo secretum fuisse, quod iterum concubinæ non in pari dignitate fuerit constitutæ ut uxores, & quod concubinitus contraheretur sine pactis dotalibus & præcedentibus sponsalibus, aliisque justarum nuptiarum solennitatibus; (i) cæterum etiam ex concu-

Concubinitus conditio post legem Mosaicam.

14 DISSERTATIO INAUGURALIS

binis quibusvis natos liberos successisse in bona parentum, nisi patri aliud placuerit; (k) & concubinum, etiam cum ancilla & extranea, etsi non fuerit laudabilis, fuisse tamen impunem. (l)

a) Rationes dubitandi: 1) Concubinarum nulla mentio in lege Mosaica. 2) Nec sacra scriptura exempla concubinarum indubia ante constitutos Reges memorat. Tempore Regum autem constitutorum non pauca, etiam sub primis regibus usu introducebantur, quae non adeo convenirent cum lege Mosaica.

b) Ratio dubitandi. Seldenus docet quidem, matrimonium apud Hebræos non fuisse cum ancilla, nec cum profelyta domicili, imo ne quidem cum omnibus indistincte profelytis iustitiae, si fuerint ex populis, quorum conjugia interdicta erant Israelitis, nisi post aliquot generationes: sed tamen an concubinus cum istis personis fuerit licitus & impunis, perspicue non tradit, sed vel fluctuat, vel rationes dubitandi pro negativa suppeditat, ostendendo, quod si non omnes, saltem plerique concubitus ejusmodi verberibus fuerint coerciti. Vid. *de J. N. & G. l. 5. c. 4. p. 577. & c. 12. 13. 14. 15.*

c) Potissimum a scortatione, cum concubinus cum extranea seu gentili pro specie scortationis videatur fuisse habitus. Confer Selden. *d. lib. 5. cap. 12. p. 641.* Unde & mater Saphira, quae videtur fuisse concubina, vocatur meretrix. *XI, 2. seq.*

d) Tum ratione impunitatis, ubi vide, quae modo notavimus *lit. b.* tum ratione licentiae dimittendi concubinam, an etiam hic iuxta divortii causa requisita fuerit, aut minimum solennitas libelli repudii, etiam in dimittenda concubina fuerit necessaria, sup-

supposito quod concubinatus fuerit permissus aut impunis, & quod inter concubinæ & uxoris dimissionem ante legem nulla fuerit differentia. Neque meminerim, hanc quæstionem a Seldeno & Clerico aliisque esse tractatam; tum ratione successione liberorum ex concubinjs natorum, an illi successerint patri nec ne? Sunt autem nonnulli Doctorum, qui docuerunt, concubinarum liberos in genere non successisse patri. Seldenus *de success. in bona defuncti cap. 3. p. 11.* & communis Rabbiorum doctrina est, natos ex ancilla & extranea seu gentili ad successionem patris non fuisse admissos, eoque trahunt etiam, quod fratres Jephthæ eum a successione excluderint. Idem *ibid. p. 25. seq.*

- f) Concubinatum non esse prohibitum in lege Moisaica constat ex ipsa legis inspectione. Rariorem fuisse usum ante Reges, inde verosimile est, quod pauca ante regnum constitutum memorentur exempla concubinarum in sacris litteris, aut si referantur, videantur tamen aut esse dubia, aut quæ continere videantur aliquid irregularitatis. Ita Judicum IX. v. 18. Abimelechus filius Gideonis natus dicitur a serva seu pellice, id est, concubina. Ita Jephtha Judic XI. 1. dicitur filius Galahadi ex meretrice, quæ tamen mox aliena mulier, id est, alienigena, dicitur i. e. concubina. Ita Simsonis uxor Philistza Judic. XIV. non erat iusta uxor, etsi uxor vocetur, sed concubina, Ita Levitz Judic XIX. 2. seq. uxor pellex seu concubina memoratur, & tamen vir ejus vocatur, ac foceri & generi ibidem fit mentio quia videlicet & ante legem & post legem concubinæ erant uxores secundariæ aut instar uxorum. Conf. Cleric. *ad dicta loca, Seldenum de J. N. & G. Lib. 5. c. 7. p. 504.*
- g) Etsi

- g) Etsi Seldenus in libris *de J. N. & G. de II. Ebr.* doctrinam de concubinis post legem Mosaicam earumque differentiam a concubinis ante legem satis distincte explicet, & quandoque fluctuet, diserte tamen in tractatu *de success. in bona def. c. 3.* non solum concubinarum earum, quæ nec ancillæ, nec extraneæ seu Gentiles, sed in uxores rite duci potuissent, mentionem *non procul ab initio p. 9.* facit, sed & paulo post *p. 14. in medio & p. 16. circa finem* alteram concubinitus speciem cum sceminis, quæ conditionis servilis, aut extraneæ seu gentiles, vel etiam profelytæ domiciliæ erant, diserte asserit. Quorsum etiam pertinent exempla memorata concubinarum Gideonis, Galahadi, Simsonis.
- h) Non pro *justis uxoribus*, quia his & ante legem & post eam opponuntur; non pro *stupratis*, quia stuprum supponit concubitus non frequenter continuatum; non pro *adulteris*, quia adulterii conceptus, ut §. *preced.* jam notatum, involvebat saltem concubitus cum aliena uxore; non pro *scortatricibus*, vel *meretricibus*, quia nec corpore quæstum faciebant, nec pluribus copiam corporis indulgebant, sed erant Uxores secundariæ. Unde Judic. XIX. & concubina Levitæ scortata esse dicitur, intuitu concubitus, non cum Levita, sed cum aliis, adeoque eo in loco concubinitus & scortatio minimum ut distincta proponuntur. Unde & de universo Hebræorum concubinitu Calvinus in *Commentario ad Genesim*, adductus ab Alberico Gentili *de nuptiis L. 1. c. 4.* in fine ita sensit: *Concubina Hebræis, quæ thori sociæ, non bonorum: item & legibus omnia gentium secunda uxor, non SCORTUM.* Interim hæctenus dicta suppeditant divisionem concubinitus Hebræici in concubinitum omnino licitum,

tum, tam quoad licentiam internam, quam externam, videlicet cum foeminis, quæ in uxores rite duci potuissent, & in concubinatum illicitum, quoad licentiam internam, conf. Selden. *de succ. in b. d. c. 3. p. 16. in fine*, etsi per mox dicenda & hic fuerit licitus extrinsece, id est, impunis, cum foeminis quæ uxores duci non poterant, scilicet cum extraneis idolatriæ addictis, ne videlicet commercio ejusmodi familiari Israelitæ a cultu veri DEI adducerentur. Caterum an concubinatus cum ancillis, cum quibus etiam post legem Mosaicam non erat justum matrimonium, pro licito an illicito fuerit habitus, subsisto, etsi non diffitear, hunc concubinatum secundum circumstantias plerumque conjunctas consideratum, haud dubie ad illicitos concubitus fuisse referendum, quatenus videlicet ancillæ religionis Ethnicæ erant addictæ, aut Judaismo nondum initiatæ, de qua initiatione confer Seldenum *de J. N. & G. L. 2. c. 3. p. 149. seq. & cap. 5. p. 172.*

- i) De priori i. e. concubinæ inferiori dignitate quam uxoris, nullum credo esse dubium. Neque enim hic quicquam mutatum legitur in lege Mosaica. Ante eam vero concubinas non participasse de dignitate mariti jam ostensum *in notis ad thesin 4.* Posteriolem differentiam quæd attinet, de ea vide Seldenum *de J. N. & Gent. l. 5. c. 7. p. 593. seq. de U. E. lib. 2. c. 9. & de success. in boha defuncti c. 3. p. 9.*
- k) De concubinarum primi generis liberis late id probat Seldenus *d. cap. 3. p. 9. seq. quamvis pag. 11.* dissentientes ex Christianis scriptoribus adducat, quibus tamen *ibid.* perspicue respondet. De concubinarum secundi generis, scilicet ancillarum & extranearum liberis idem agit *p. 15. seq.* perplexe tamen loquitur, sic ut nescias, utrum putet, Jephtham a fratri-

tribus iuste ab hereditate paterna exclusum esse nec ne. Clericus ad illum de Jephtha locum Judic. XI, v. 2. videtur equidem a nobis dissentire, dum sic loquitur. *Revera aliena (i. e. Ethnicæ) mulieris minime solenni ritu ductæ liberi non poterant hereditatem cum aliis ex legitima susceptis adire, nisi aliter patri visum esset.* Cui loco si jungas eum, quem jam supra ad *ibesin 3. in fine* descripsimus, patet, Clericum id velle; ante legem natos ex concubina successisse patri, nisi pater nollet, post legem non successisse, nisi pater vellet. Verum uti posterior assertio intuitu natorum ex concubinis primi generis haud dubie erronea est; ita & intuitu natorum ex concubinis secundi generis non probatur nisi forte ex doctrina quorundam Rabbiorum, quorum tamen autoritati alias Clericus parum tribuit. Unde si ea, quæ scriptura de Jephtha tradit, expendas, verosimilius videtur, eum iniuste a fratribus ab hereditate paterna esse exclusum. Ut taceam, nullam apparere rationem diversitatis, cur nati ex incestuoso concubitu mamzeres succederent parentibus, etiam post legem Mosaicam, nati vero ex concubinis extraneis non succederent. Conf. jam notata ad *th. 5. lit. g.*

- 1) Conf. jam dicta ad *th. 5. lit. f.* Quæ vero apud Seldenum de *J. N. & G. lib. 5. c. 12.* & de *U. E. lib. 1. c. ult.* de coitu illicito pœnis variis multarum, verberum &c. notato leguntur, videntur pertinere ad mores Judaicos subsequenitium temporum, videlicet post Synedrimum institutum. Conf. modo dicta *lit. b.*

§ VII.

Quod vero pristinam libertatem dimittendi concubinam viris indultam attinet, videtur verosimilius, nec hanc per legem Mosaicam fuisse restri-

In specie intuitu libertatis dimittendi concubinas,

fri-

strictam, aut ad solennitatem dandi libelli repudii adstrictam.

Repete modo annotata ad *th. preced. lit. d.* Ratio assertionis nostræ in eo consistit. Etsi Moses discrete dicat, non dimittendam esse uxorem nisi dato libello repudii, & jam supra notaverimus ad *th. 3. lit. d.* & ad *th. preced. lit. b.* concubinas etiam, dictas esse uxores, i. e. secundarias; cum tamen in dubio termino analogo absolute posito regulariter intelligatur species nobilissima, tamdiu verosimilis erit assertio, in lege Mosaica de dando uxoribus libello repudii, per uxores intelligi uxores justas, non concubinas, donec justis rationibus probetur contrarium,

§. II X.

De sententiis Rabbiorum circa licentiam aut prohibitionem sub tempore Synedrii hic non erimus solliciti, (a) saltem videamus, an concubinitus omnis (b) a Christo vel Apostolis fuerit prohibitus. Non arbitramur, neque enim prohibitionem hanc probant rationes & textus ab aliis eum in finem adducti. (c)

Concubinitus omnis an a Christo & Apostolis prohibitus.

- a) Ob rationes jam supra ad *th. 3. lit. a.* expositas.
 b) Dico omnis. Unde jam non disputabimus de concubinitu secundi generis cum fœmina, cujus matrimonium erat prohibitum, sed ad scopum nostrum sufficit, si probaverimus, saltem concubinitum primi generis scilicet cum illa, quæ justa uxor esse poterat, non esse prohibitum.
 c) Sic Havemannus *Gamol. Synopt. lib. 2. f. ult. p. 386.* Concubinitus non est conjugium. Hoc dum tantum a Deo est institutum, omnes relique commixtiones extra matrimonium sunt prohibitæ & damnatæ. *Genes. II, 23.*

C 2

Matth.

Matth. XIX, 5. 6. I. Cor. VI, 13. 15. Hebr. XIII, 4. Hic vero quod rationem ab Havemannus adductam attinet, ea quidem videtur supponere regulam communem; *institutionem divinam habere vim legis*; quam si sano sensu exponas, uti non negamus, ita tamen communem & vulgarem ejus explicationem, unde Havemannus illam illationem, qua utitur, deduxit, pertinere ad arcana politica Papatus jam notavit Dn. Præses in *Cautelis circa præcognita jurispr. Eccles. cap. 5. n. 13.* Locus scripturæ quod concernit textus Genes. II, 23. probat saltem, matrimonium a Deo esse institutum, quod nemo negat. Locus Matth. XX, 5. 6. agit de divortio justæ uxoris. Textus Paulini I. Cor. VI, 13. 15. & Hebr. XIII, 4. loquuntur de scortatione prohibita. At concubinatum primi generis non fuisse speciem scortationis hæctenus ostendimus, & agnoscit ipse Havemannus *d. l. n. 2. p. 377. seq.* Conf. Huberum in *prælect. ad Instit. de publ. juridic. S. 5.*

§. IX.

Concubinatus jure Gentium licitus.

Ut vero hæctenus dicta monstrant, nec Moses nec Apostolos credidisse, concubinatum seu conjunctionem arctiorem domesticam cum familia sine affectu maritali, esse rem in se, & nisi aliæ quædam peculiæ circumstantiæ accederent, illicitam, turpem, dictamini rectæ rationis aut legi forte alii divinæ universali adversam; ita etiam apud alias gentes similis persuasio de licentia concubinatus obtinuit.

H. e. Et si apud alias etiam gentes, tam orientales quam occidentales, semper differentia quædam inter matrimonium & concubinatum, justam uxorem & concubi-

cubinam, filios legitimos & nothos fuerit, non tamen usquam legitur, quod antiquitus apud ulla gentes concubinatus pro actu turpi aut scortationis specie fuerit habitus. Negativam probare non est nostrum, sed incumbit dissentientibus probare affirmativam.

§. X.

Ut saltem duobus verbis de Græcis memoremus, & apud hos concubinatus fuisse pro licitis habitos, & scortationibus fuisse oppositos, ex eleganti Demosthenis loco videri id potest, ex quo simul patet, concubinatum etiam apud hos a matrimonio justo discrepassè potissimum dignitate & proposito.

Item, &
apud Græcos.

Demosthenes orat. contra Neeram. *Meretrices* (ἑταίρας, amicas) enim gratia voluptatis (ἡδονῆς, libidinis) habemus, concubinas (παύλας, pellices) ad quotidianam corporis curam (vel ancillis, curæ huic inservientibus tanquam concubinis utendo, vel etiam concubinato utendo, tanquam remedio uestionis ad evitandos morbos ex nimia castitate oriundos, item ad evitandam libidinem vagam, non intendendo quidem primario generationem sobolis, sed tamen eam non impediendo, adeoque non libidinis causa) uxores vero, ut liberos legitimos gignamus (τῷ παιδοποιῆσαι γυναικός, cum ex concubinato non nascerentur liberi legitimi, sed nothi seu naturales, non illegitimi aut spurii) Ἔ rei domestica fidem custodem præficiamus, (de dignitate mariti participantem & omnis vitæ consortem.) Scilicet in concubitu cum meretrice vult esse propositum libidinis explendæ, regulariter procreationem sobolis impediens, cum concubina propositum vitandæ scortationis

nis

nis absque tamen affectione maritali, & circa intentionem concubinam retinendi, cum uxore insuper propositum participandi utramque fortunam, & sine justa causa eam non dimittendi &c. Huc pertinet etiam Musonii doctrina in libro de scopo nuptiarum apud Stobæum Sermone 68. *Vite ac generationis liberorum communionem caput esse nuptiarum dicebat. Si quidem sponsum & sponsam hoc nomine inter se conversari oportet, ut simul & vivant, & una liberos gignant, & omnia existiment communia, nihil vero proprium ne corpus quidem suum. Permagni enim facienda est hominis generatio, que tali conjugio producitur. Verum hæc (sobolis procreatio) non satis est ad nuptias, cum & aliter ipsis (viro & femina) citra nuptias conjunctis (in concubinato) fieri (idem) possent. Sed omnino communis vita in matrimonio requiritur, & mutua viri uxorisque cura alterius pro altero, tum in secunda tum adversa valetudine, denique omni tempore. Hujusmodi curam & procreationem liberorum unusquisque desiderans nuptias contrahit.*

§. XI.

Romano-
rum senten-
tia de con-
cubinato
ante Chri-
stianif-
mum, in-
tuitu pro-
vincialium,
libertarum,
ancillarum.

Pergamus ad Romanos. Horum ante Christianismum susceptum de concubinato hæc fuit sententia. Cum senator non posset libertinam ducere, eamve cujus pater materve artem ludicram fecerit, (a) nec Præses provincialem, (b) nec civis Romanus ancillam uxorem habere posset, (c) permixtus tamen iis erat concubinatus cum libertina, provinciali, ancilla. (d) Imo etsi patronis in genere non erat prohibitum ducere libertas, honestius tamen erat patrono libertam concubinam, quam matrem familias. (e)

a)

- a) l. 44. §. 1. de ritu nupt.
 b) l. 38. §. 37. eod.
 c) pr. Inst. de nupt. junct. l. 32. de R. I.
 d) De senatoribus quidem nulla quod memineram lex extat in Pandectis, videtur tamen id asserendum, partim, quod patroni in genere potuerint libertarum concubinatu uti, partim argumento l. 1. C. de nat. liber. De concubinatu vero praesidiis eum provinciali est l. ult. de concub. De concubinatu ancillarum nullum est dubium: arg. l. 24. ff. de E. N. juncta l. 1. C. de Nat. lib. Et clarius l. penult. de reb. aut. judic. possid. l. denique 8. ff. de pign. r. l. ult. C. comm. de manumiss.
 e) l. 1. pr. de concubinis. Verba legis clara sunt, ut ne sciam, quid in mentem venerit Dyonisio Gothofredo, ut in notis ad eam ea plane in alienum sensum verteret, acsi Iustus dicere voluerit, honestius esse patrono, ut liberta alteri sit concubina, quam uxor. Interim verosimile est, Gothofredum non perspexisse rationem connexionis verborum legis allatorum cum casu ibidem formato, uti & alii difficultatem in hac lege agnoscunt. Vid. Schardius in Lexico voce concubina, qui dicit, quosdam priorem illius legis partem pro adulterina habere. Nobis sufficit, rationem assertionis haud dubie desumendam esse ex argumento ab interdicto senatori matrimonio libertinae petito. Ceterum non putarem, assertionem illam cum casu ab Ulpiano in d. pr. l. 1. verbis initialibus proposito pugnare, ubi quaestio tractatur, an concubina recte a patrono invito recedere possit, modo cum hac lege jungas, quae Ulpianus alibi l. 11. de divortis §. l. 13. pr. de adulteriis, item Marcellus l. 41. de ritu nupt. differit. Sed ista quidem prolixius ostendere nostri instituti non est, ob ea, quae supra §. 2. lit. a jam notavimus.

Inte-

Interim ex *d. l. 11. de divort.* etiam probatur, patronis cum libertis interdum justum etiam matrimonium intercessisse, etsi facilius solvendum, quam in aliis matrimoniis fieri solebat. Conf. Schard. in *Lexico voc. concubina*. Per furorem tamen patroni concubinatus cum liberra non tollebat. Paulus *l. 2. de concubinis*. Cujus assertionis rationem etsi Dionysius Gothofredus in *notis ibid.* quærat in eo, quod nec matrimonium solvatur furore mariti, puto tamen Paulum magis respexisse ad ea, quæ Ulpianus in *l. 11. circa finem de divortii* disserit, atque voluisse tradere limitationem ibi ab Ulpiano dictorum.

Incivitas
ingenuarum,

§. XII.

Cæterum uti cum libertis alienis etiam erat concubinatus (a) modo is non fieret in vitis patronis, (b) ita quod ingenuas attinet, licitum saltem cum iis erat matrimonium, non concubinatus, nisi essent in obscuro loco natæ, vel quæstum corpore fecerint, vel adulterii damnatæ essent, vel quis expressa testatione hoc manifestum fecerit, quod eas concubinarum loco habere velit, alias ejusmodi cohabitationes pro stupris habebantur. (c) Quod tamen hanc ultimam assertionem attinet, verius videtur, (d) in dubio hic pro matrimonio esse præsumendum, (e) & huc respexisse videtur Paulus, dum ait, concubinam ex sola animi destinatione æstimandam. (f)

a) *l. 3. pr. de concub.*

b) Per modo notata ad *ib. præced. lit. e.*

c) Ulp. *l. 1. §. 2. Marcianus l. 3. pr. de concub.* Unde & Ulpianus *d. l. 1. §. 1.* notat, *solas eas in concubinato habere*

posse absque metu criminis, in quas stuprum non committitur.

- d) Igitur puto hic antinomiam contineri. Marcianus d. l. 3. pr. de concub. putat, eum qui cum ingenua, honeste vivente, cohabitet, & non diserte testetur, quod ea velit tanquam concubina uti, habendum esse pro stupratore. Contra Modestinus & Papinianus in locis statim adducendis, docent, in dubio talem non pro stuprata, sed pro uxore habendam.
- e) Modestinus l. 24. de R. N. In libera mulieris consuetudine non concubinatus, sed nuptiæ intelligendæ sunt, si non corpore quæstum fecerit. Papinianus l. 31. pr. de donat. An maritalis honor vel affectio (aut an concubinatus) præcesserit, personis comparatis, vitæ conjunctione considerata perpendendum esse respondi, neque enim tabulas facere matrimonium. Ubi vides, rationem non in eo esse quærendam, uti quidam volunt, quod in dubio actus magis pro licito quam illicito sit præsumendus, sed aliunde petendam esse. Scilicet, ut puto, ab illo genere matrimonii, quod usu fieri olim dicebatur, & aliis duobus generibus, per confarreationem & coemptionem opponebatur, sed de quibus hic non est locus prolixius differendi. Sed hic novam crucem interpretibus fixit Papinianus an Tribonianus, in l. 16. §. 1. de his, quæ ut indignis, quæ lex ab omnibus lecta, sed ob obscuritatem nescio an ab ullo intellecta fuerit, ut facile patet, si quis saltem Dion. Gothofredi notas & Antonii Fabri ibidem citatas lucubrationes evolvat.
- f) l. 4. de concub. Id est abstrahendo a circumstantiis specialibus, nec simpliciter præsumendum esse pro matrimonio usu contracto, si v. g. mulier illa dubiæ conditionis corpore quæstum fecisset, aut adulterii damnata, aut obscuræ conditionis esset,
- D
nisi

nisi forte ab eo, qui consuetudine ipsius usus esset, non honore pleno dilecta esset, ut loquitur Papi-
nianus, *d. l. 16. §. 1.* sed pro amica saltem habita &c.

§. XIII.

Concubi-
narus illicitus, si quis
jam uxorem habeat.

Cæterum an Romanis nondum ad Christianismum conversis etiam licitus fuerit concubina-
tus, si jam uxores haberent, valde disputatur. (a)
Mihî negativa videtur verosimilior. (b)

- a) Vide Wissenbachium *ad tit. Cod. de Concubin.* Hu-
berum *ad ff. de concub.* Schard. in *Lex. voc. concubina.*
b) 1) ob textum Pauli *l. 2. recept. sentent. tit. 20.* 'Eo tem-
pore, quo quis uxorem habet, concubinam habere non
potest. Saltem dubium injiciunt verba statim se-
quentia: Concubina IGITUR ab uxore solo DELICTO
separatur. Et si enim pro delicto legas delectu, & hanc
emendationem defendas ex alio Pauli loco modo
adducto *l. 4. de concub.* manet tamen dubium in voce
igitur, cum etiam admissa hac emendatione nulla
videatur horum verborum cum præcedentibus esse
connexio. Sed quicquid tamen hujus sit, Schardii
correctio, in priore assertione vocem non expun-
gentis, haud dubie est violentior, ob jam dicenda.
2) Probatur argum. *l. 121. §. de V. O.* ubi boni mores
vocantur, si quis uxori concubinam non superin-
ducat, conf. Dion. Gothofr. *ibid.* 3) Argumento
d. l. 11. de divortii in fine verbis, etsi concubinam sibi
adhibuerit. 4) Spectat etiam huc lex Pauli *144. de
V. S.* Libro memorialis Massurini scribit, pellicem apud
antiquos eam habitam, quæ cum uxor non esset, cum ali-
quo tamen vivebat, quam nunc vero nomine amicam,
paulo honestiore concubinam appellari. Granius Flac-
cus in libro de jure Papiniano scribit, pellicem nunc
vulgo vocari, quæ cum eo, cui uxor sit, corpus misceat,
quos-

quosdam, (legendum quondam, ut jam Pacius emendavit) eam, quæ uxoris loco sine nuptiis in domo sit, quam *παλλακή* Græci vocant. Non obstat l. 3. §. 1. de concub. Nec adulterium per concubinatum ab ipso (viro) committitur. Nam quia concubinatus per leges nomen assumit, extra legis pœnam est. Casus hic, inquit dissentientes, non potest nisi de viro uxorem jam habente, intelligi. Ego contra: si de viro uxorem habente intelligatur, erit quæstio Domitiana, quia vir uxorem habens, cum soluta jure divino pariter & Romano non committit adulterium, ut partim ex supra dictis, partim ex mox dicendis patet. Ergo verosimile est, per adulterium in hoc loco intelligi *stuprum*, argumento l. 6. §. 1. de adult. l. 101. de V. S. adeoque frustra hanc responsionem a Wissenbachio adductam ad argutias refert Huberus. Interim illud ex hæcenus dictis liquet concubinatum viri uxorem habentis fuisse quidem illis temporibus pro turpi & vitioso habitum, etsi impunitum, si v. g. ancilla quis aut libertina, aut ingenua corpore quæstum faciente, ut concubina uteretur, concubinatum autem soluti cæteris paribus fuisse honestum & intrinsece licitum, ut statim videbimus.

§. XIV.

Quæ igitur de concubinatus Romani & justis matrimonii differentiis jam alii notarunt, non repetemus. (a) Ad nostrum scopum pertinet illas differentias notasse. Concubina, non pro adultera habetur, nec pro stuprata, (b) nec pro meretrice, (c) sed pro ea, quæ uxoris loco interim esset, (d) & dignitate saltem ab uxore differret, (e) atque prohibitu & sine ulla solennitate dimitti posset, & diver-

Differen-
tiæ concu-
binæ ab
uxore justa
præcipuæ.

tere a viro, nisi patronus esset. (f) Liberi vero ex concubina nati non succedebant patri, quia non erant in potestate, poterant tamen iis a patre legata relinqui, imo poterant heredes institui. (g)

- a) Vid Schardius *voce concubina*.
 b) Per l. 6. §. 1. l. 34. §. 1. ad L. Jul. de adult. l. 101. de V. S. inter quos textus nulla est contradictio, secus ac arbitratur Schardius d. l. Adde Huberum ad *Instituta de publ. iudic.* §. 5. & ad ff. de adult. §. 1. §. 2. ubi refutat dissentientem Carpvovium.
 c) Quia concubina & meretrix, seu ea, quæ corpore quæstum facit, sibi opponuntur, l. 24. de Ritu imp. l. 3. pr. de concub. Adde Dion. Gothofr. in not. ad Nov. 91. Leonis lit. i.
 d) Unde & monebant Jureconsulti, incestum vitandum in concubitu l. 1. §. 3. de concub. Imo & adulterium committebatur in concubinam, si modo talis fuerit, quæ in concubinatum se dando matronæ nomen non amiserit, utpote quæ patroni concubina fuerit l. 13. pr. ad L. J. de adult. conf. Cujac. l. 3. Obs. 18.
 e) l. 49. §. 4. de legatis 3.
 f) Argumento l. 11. de divort. l. 1. pr. de concub.
 g) Vide plures textus citatos a Wissenbachio in comment. ad l. 2. 3. 4. C. de natur. lib.

§. XV.

Concubina-
 natus Ro-
 mani hone-
 stas in com-
 paratione
 ad concubi-
 narum He-
 bræorum.

Erat igitur tum temporis concubinatus Romanorum, etsi Ethnicorum, æque licitus & honestus, (a) ac concubinatus Hebræorum, imo eo intuitu honestior, quod turpe apud Romanos haberetur, uxori concubinam superinducere, (b) quod apud Hebræos turpe non erat. (c)

a) Un-

- a) Unde concubinitus dicitur per leges nomen assum-
fisse l. 3. §. 1. de concub. ubi adde Gothofr
b) Repete dicta §. 13.
c) Vide supra §. 5.

S. XVI.

Neque obstat hactenus dictis, (a) quod quidam
asserunt, etiam a Gentilibus turpitudinem concu-
binatus fuisse agnitam, a Græcis pariter & Roma-
nis, provocantes ad proverbium philosophorum:
Uxorem esse nomen dignitatis, mulierem volupta-
tis, & ad Julium Capitolinum, in vita Hadriani me-
morantem, quod Hadrianus dixerit, uxorem esse
nomen dignitatis, concubinam vero nomen vo-
luptatis. (b) Præterquam enim quod ea, quæ hic de
philosophorum proverbio (c) & dicto Hadriani (d)
allegantur, aperte falsa sint inspectio scriptorum
variorum, vitas Imperatorum secundi & tertii se-
culi describentium, docet, Ælii Veri dictum, sed in-
signiter corruptum, occasionem huic errori dedis-
se, (e) aut forte commentationem Casauboni ad
idem dictum, (f) quamvis, si paulo penitius inspi-
ciatur, ea magis probet doctrinam hactenus tra-
ditam de honestate concubinitus, quam ejus tur-
pitudinem. (g)

Responde-
tur objecti-
onibus,
quasi con-
cubina sit
nomen vo-
luptatis.

a) Ingenui disputatoris est, non solum probare thesin,
sed etiam respondere ad argumenta dissentientium.
Si plures objectiones reperissemus, etiam illas addu-
xissemus.

b) Brukner *decif. jur. matrim. cap. 13. n. 17.* quod in hoc
autore eo magis mirandum, quia agnovit & latius
probavit eod. cap. 13. & seq. cap. 14. polygamiam unius

viri cum pluribus fœminis nec juri divino naturali, nec positivo repugnare; de qua tamen erant maiores rationes dubitandi, quam de concubinato.

c) Nam 1) quæso, quinam sunt illi philosophi, qui dixerunt, *uxorem esse nomen dignitatis, mulierem voluptatis*. Cur nemo allegatur? 2) Suspectum est illud dictum, nam dignitas & voluptas, sibi inepte opponuntur. Dignitati opponitur vilitas, vel carentia dignitatis, & voluptati studium gignendæ sobolis. Ergo tantum abest, ut illud dictum philosophorum esse possit, ut potius non nisi ab illis potuerit esse inventum, qui omni judicio philosophico destituuntur. 3) Inepta pariter hic est oppositio uxoris & mulieris, quasi mulier vel *γυνή*, vel apud Græcos, vel apud Latinos in specie concubinam denotaverit, & non utrobique sit nomen generis, uxorem etiam sub se comprehendens, & sæpius (non semper) simpliciter positum, uxorem tanquam analogatum nobilissimum denotans. 4) Contrarium docet dictum Demosthenis *supra* §. 10. adductum & expositum. Ergo si ad hoc forte respexerunt dissentientes, non laudabiliter oratorem cum philosopho confederunt, majori vituperio digni, quod dictum Demosthenis corruerunt, & in alienum plane sensum detorserunt.

d) Nam 1) Julius Capitolinus non scripsit vitam Hadriani, sed Ælius Spartianus. 2) In tota vita Hadriani nihil ea de re extat. 3) Nec præsumendum etiam est de Hadriano, quod tale quid dixerit, cum scilicet ipse & adulatorum amore acnuptarum adulteriis laboraverit, ne amicis quidem servans fidem, (Spartianus *cap. 11.*) & Antinoum saum muliebriter flens. Idem *c. 14.*) 4) Putavi quidem initio, erratum fuisse in nomine Imperatoris, & cum Julius Capitolinus

linus scripserit vitam Antonini philosophi, hic aliquid de dicto allato me reperiturum. Sed & ibi ea de re nihil, potius in fine argumentum novum pro sententia nostra inveni. *Enisa est*, inquit Capitolinus, *Fabia, ut Faustina mortua in ejus matrimonium coiret, sed ille concubinam sibi adscivit procuratoris uxoris suæ filiam, ne tot liberis superduceret novercam.* En honestum concubinatus finem, minime voluptatis aut libidinis extinctionem, sobolis generationi oppositam.

e) Tandem post radiosam, & diutius ex studio veritatis continuatam inquisitionem, inveni, autores hu jus dictæ indigniter corrupisse dictum Ælii Veri, de quo sequentia refert Ælius Spartianus cap. 5. *Idem, uxori conquærenti de EXTRANEIS VOLUPTATIBUS, dixisse fertur: Patere me per alias exercere cupiditates meas. Uxor enim dignitatis nomen est, non voluptatis.* Vides hic de extraneis voluptatibus sermonem esse, non de concubina vel pellice. Et tamen Verus dixit, concubinam esse voluptatis nomen. Quid dicturi essent adversarii, si nos tali fide adduceremus autores. Credo eos gravi cum zelo nos malæ & pessimæ fidei accusaturos esse. Nos contra absque affectu illorum pias fraudes, ut mollissime loquamur, saltem placide ostendimus, & excusandi causas supeditamus.

f) Ita enim Casaubonus p. m. 101. *Tria sunt conjunctionis hujus nomina --- uxor, pellex, amica. Horum unicum est nomen dignitatis, uxor, reliqua sunt nomina voluptatis.* Sed hæc Casauboni assertio responsionem capiet ex modo notatis lit. c. Imo ipse statim quoad concubinam se corrigit.

g) Ita enim continuat: *sed cum aliquo tamen discrimine, Nam honestior est pellex, ut quæ accedat propius ad*

ad uxoris naturam. Est enim *παλλακή* Pilegesch Hebræorum, quasi legitime conjugis dimidium, *Ἔ*, ut dicunt ipsi, Pileg Ischa. Balsamon conciliorum interpres. *Παλλακή δὲ ἐστὶν ἡ νομίμως τῆν συζῶσα χάρις γάμος* &c.

§. XVII.

Durasse
opinionem
de honestate
concupiscen-
tibus etiam
apud Christi-
anos Imperatores
usque ad
Leonem philoso-
phum.

Neque alia mens fuit Imperatorum Christianorum a Constantino Magno, usque ad Justinianum. (a) Nam & sub his concubinatus unius cum una nec pro scortatione aut actu alio libidinoso, sed pro licito ac honesto fuit habitus (b), donec Imperator Leo concubinatum prohiberet, (c) Jure quidem suo, (d) sed rationibus tamen ejusmodi, quæ parum persuaderent, concubinatum in se esse statum turpem & illicitum. (e)

a) Volebam equidem constitutiones omnes Imperatorum Christianorum ex utroque Codice, (Theodosiano & Justiniano repetitæ prælectionis, & Novellis, quæ de concubinis & naturalibus liberis agerent, pariter in ordinem redigere, earumque historiam tradere, sed, cum & hic labor excederet scopum ab initio præfixum, & istæ leges maximam partem de naturalium liberorum successione ac legitimationibus agerent, adeoque ad præsens negotium non multum conducerent, sufficere hoc loco, monstrasse saltem doctrinam Imperatorum Christianorum de licentia concubinatus. Initio Constantinus M. cujus est *lex unica C. de concub.* Concubinatum in genere non damnavit, sed saltem prohibuit concubinatum constante matrimonio. A Constantino usque ad Justinianum non deprehendimus, ullam Imperatorem concubinatum habuisse pro specie scortationis. Justinianum quod attinet, jam

jam notavit Gothofredus *ad l. 5. §. 1. ff. de concub.* vocari concubinatum ab eo licitam (seu legitimam) consuetudinem *l. 5. C. ad Sc. Orphitianum* (quæ lex Justiniani est) sed & semi-matrimonium & conjugium inæquale in *l. 3. eod.* Quamvis autem *d. l. 3.* nec Justiniani sit, nec de concubinato quicquam in ea extet, non dubito tamen, quin Gothofredus aliam legem Justiniani habuerit præ oculis & saltem in citatione erraverit. Confer modo notata *ad tb. 16. lit. g.* Pergit Gothofredus, concubinam appellari viceconjugem in antiquis inscriptionibus & in Novella *18. cap. 5.* Justinianum dicere, quod concubina uxorem imitetur. Ersi autem nec id diserte ibi dicat Imperator, argumento tamen illo Gothofredus ex *d. c. 5.* usus est, quod Justinianus ibidem ab uxore ad concubinam inferat & in versic. *sicut enim* statuatur, quod sicut quis legitimæ uxori alias superinducere non possit, sic nec concubina. Adde, quod ex verbis mox sequentibus, (*Et nos non præbemus luxuriantibus, sed caste viventibus legem*) perspicue appareat, Imperatorem eum, qui concubinas plures habeat, ad luxuriantium, contra eum, qui una concubina contentus sit, ad caste viventium classem retulisse, adeoque concubinatum unius cum una nequaquam pro statu libidinoso habuisse. Et quid verbis multis opus est? Ipse Imperator Leo, dum in Novella *91.* dicit; præcedentium Legislatorum Constitutiones se abrogare velle, eo ipso fatetur, ante hanc ejus Novellam, concubinatum pro licito a præcedentibus Imperatoribus fuisse habitum.

- c) *d. Nov. 91.* Vixit autem Imperator Leo philosophus, cujus est hæc Novella, plus trecentis triginta post Justinianum annis. Alb. Gen. *de Nuptiis l. 1. c. 6.*
 d) Parum quod in arbitrio principis sit, actus etiam
 E jure.

jure naturali licitos & indifferentes, (qualem concubinatum unius cum una fuisse hactenus ostendimus,) pro utilitate Reipublicæ prohibere, & tales prohibitiones haud dubie subditos in conscientia obligant; partim quod multæ circumstantiæ, quæ precedentibus temporibus concubinatus usum suadebant, seculo Leonis cessarent. Ita v. g. Leonis tempore & provinciales magistratus provinciam foemina, & senatores libertinam, & liber homo ancillam propriam matrimonio sibi jungere poterat &c. Et ita intelligimus verba finalia *d. Nov. 91. Caterum vitæ consortem invenire difficile non est.*

e) Saltem recitabimus verba Leonis. Thesis ejus est: *concubinatus religioni & naturæ adversatur secundum divina Christianosque convenientia præcepta.* Probatio thesios sequens: *Et quidem si, cum fontem habeas, sobrie inde haurire divino jure moneare; qua ratione, cum puras aquas haurire liceat, limum tu mavis. Tum tamen si fontem tu non habeas, rebus tamen vetitis uti non potes.* Hic apparet, concubinatum cum luto & rebus vetitis comparari quidem, sed eam assertionem non probari, sed præsupponi, adeoque in probatione thesios committi petitionem principii. Licet tamen hoc loco obiter querere: Cur illi, quibus Leo in componenda hac Novella usus est, non adduxerint argumentum ex dicto Paulino 1. Cor. VII, 2. *Propter fornicationem suam quisque foeminam (γυναικα) habeat &c.* Antum temporis nondum ex illo loco argumentum adversus concubinatum fuit petitum? Et cur non? An quia sentiebant, eum non obstare concubinatu unius cum una, cum & ibi unus suam foeminam habeat? (Hieronymus *Epist. ad Oceanum. Tom. 2. Epist. p. m. 322. Vide ne hoc, quod dicitur, unius uxoris virum, unius mulieris possit intelligi, ut ad coitum.*

coitum magis referatur, quam ad dotales tabulas.) An ob alias rationes. Sane id non omittendum videtur, quod in toto novo testamento concubinæ *παλα- λαιή* mentio non fiat, cum tamen Apostoli sæpius fornicationis, adulterii, concubitus sodomitici, mentionem fecerint distincte, & Apostolus in recensendis operibus carnis *Gal. V. 19.* adulterium, fornicationem, impuritatem distincte memoret. An dicemus, sub fornicationis voce concubinatum comprehendendi? At illo tempore illa fornicationis extensio nondum erat recepta, sed hæc extensio post aliquot secula domum orta. An non opus erat, ut concubinatus distincta fieret mentio? At quis ad hanc rationem confugeret, cum tamen nullum sit dubium, concubinatum & apud Romanos & Græcos fuisse si non frequentissimum, saltem non infrequentem? An denique, quod ex regulis prudentiæ Ecclesiasticæ Apostolus ejus mentionem omiserit, ne videretur, aut penitus eum improbare, si non libidinis causa susciperetur, aut approbare, cum sæpius sub concubinatus specie per abusum palliaretur libido? Nihil determino, sed informationem, solidam tamen & solo autoritatis humanæ præjudicio non subnixam, modeste peto ab eruditioribus. Cæterum ut ad Leonem redeam, ab hoc quidem Imperatore non expectanda erat justa ac prudens eorum, quæ ab Antecessoribus constituta erant, correctio, per ea, quæ latius ostendit Albericus Gentilis *de nuptiis lib. 1. cap. 6.* & Annæus Robertus *rerum Judic. lib. 2. cap. 17. p. 711. seq.*

§. XII.

Cum igitur concubinatus & ante nativitatem Christi, ab Hebræis, Græcis, Romanis, & post nati-

Occasio,
qua incep-
tum fuerit,
concu-

binatum
habere pro
scortatione,
auctoritas
Patrum Ec-
clesiæ.

vitatem Christi, sub Christianis etiam Imperatori-
bus, usque ad tempora Leonis Philosophi per inte-
gra novem secula (a) pro statu honesto & licito fue-
rit habitus, jam paucis ostendendum, qua occasio-
ne factum fuerit, ut concubinatus etiã unius cum
una pro scortationis specie postea habitus fuerit.
Ubi nullum est dubium, auctoritatem Patrum Ec-
clesiæ pro ratione illorum temporum parum in-
Philosophia morali versatorum (b), & imprimis
Ambrosii, Hieronymi, Augustini prima hujus opi-
nionis fundamenta jecisse.

a) Nam Leo Philosophus regnavit circa finem secu-
li noni.

b) Hanc assertionem perspicue probavit Clarissimus
Barbeyracus in *prefatione ad versionem librorum Pfen-
dorffii de J. N. & G.*

§. XIX.

Imprimis
Ambrosii.

Et Ambrosium quidem quod attinet, cum con-
ceptum adulterii, forte primus (a) extenderit ad o-
mnem concubitum extra legitimam conjugem,
(b) & adeo non potuerit de concubinato bene sen-
tire, (c) coepit etiam contra hunc differere. (d) Sed
ab Ambrosio quidem non expectanda erat solida
doctrina morum, utpote qui alibi adulterium ante
Mosen & Evangelium non fuisse prohibitum asse-
rit. (e)

a) Dubitanter loquor, quia etsi in jure Canonico non
deprehenderim alium Patrem Ecclesiæ ante Am-
brosium, qui adulterii hunc novum conceptum for-
maverit; eum tamen non licuerit ob temporis pe-
nuriam

nuriam Patres Ecclesie præcedentes Ambrosium evolvere, hic nihil determinare volui. Interim dum Lactantium evolvo, video hunc aliquo modo prævisse Ambrosio, dum libro 6. divin. inst. c. 23. sic scribit: *Non enim sicut juris publici (Romani) ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium, maritus autem etiam si plures habeat, a crimine adulterii solutus est. Sed divina lex (utique non Mosaica, per dicta superius §. 5. & 6.) ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diversa distraxerit. Quam sententiam postea etiam repetit Ambrosius, ut statim videbimus. Interim tamen Lactantius adulterii conceptum non porrexit ad quemvis concubitum extra legitimam conjugem.*

- b) Ambrosius Lib. I. de Abrahamo, unde desumptus can. 4. C. 32. qu. 4. *Neque blandiatur sibi de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est, nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem a viro, quæ ab uxore debetur castimonia. Quicquid in ea, quæ non sit legitima uxor, commissum fuerit, adulterii nomine damatur.*
- c) Quia concubinatus est concubitus cum ea, quæ non est legitima uxor. Et quod hic non solum de viro, qui uxorem habet, cum Lactantio loquatur Ambrosius, patet ex verbis: *omne stuprum adulterium est.*
- d) Ambrosius in sermone de S. Johanne relato in can. 9. d. q. 4. *Dicat aliquis: uxorem non habeo, ideo ancillam mihi sociavi, quæ ut concubina utor.* Audi quid dicat Scriptura ad Abrahamum: *Ecce ancillam &c. Si igitur ancilla filius hæres non est, ergo nec filius est. (quæ qualis, quanta?) Cur autem &c. queritur tale contubernium, de quo nati non filii sunt matrimonii, sed testes sunt adulterii? Cur autem ejusmodi suscipiuntur adul-*
E 3 terini

terini, qui patri pudori sunt, non honori &c. *Mulier igitur tua, si talibus moribus prædita est, ut mereatur consortium, mereatur & nomen uxoris. Præsta concubinae tuae libertatem, & nomen uxoris, æ tu adulter sis potius, quam maritus.*

e) Ambrosius d. lib. 1. de Abrahamo. Consideremus primum, quia Abrahamus ante legem Moysi & Evangelium fuit, cum nondum interdictum adulterium videretur. Pœna criminis ex tempore legis est. Ut taceam, Ambrosium passim ita extollere virginitatem & cœlibatum, ut videatur conjugium considerasse ut flatum parum honestum. Dallæus de usu patr. p. 272. Barbeyrac. in præfatione citata §. 9.

§. XX.

Hieronymi.

Sed & Hieronymus, etsi diserte non condemnet concubinatum, (a) non tamen potuit favorabiliter de eo sentire, cum de ipso matrimonio passim contemptim loquatur. (b) Sed & hæc doctrina nævis Hieronymi annumeranda, excusandis forte, non defendendis. (c)

a) Hieronymus in Epistola ad Eustochium Tom. I. Epist. f. m. 138. edit. Basil. 1537. Unde in Ecclesias Agapetarum pestis introiit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Imo unde novum concubinarum genus? Plus inferam. Unde meretrices univiræ? Eadem domo, uno cubiculo, sæpe uno tenentur lectulo, & suspiciosos nos vocant, si aliquid existimamus. Nescias hic, an omnem concubinatum improbet, an vero saltem novum aliquod concubinarum genus. Nam omnem concubinatum non poterat novum conjunctionis genus dicere. Idem in Epist. ad Oceanum d. T. 1. f. 198. Aliæ sunt leges Cesarum, aliæ Christi, aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos viris impudicitie frena

frena laxantur, & solo stupro atque adulterio condemnato passim per lupanaria & ancillas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis, aequè non licet viris. conf.

Alber. Gentil. de nupt. lib. 1. c. 5. p. 25. Hic quidem Hieronymus cum Lactantio adulterii conceptum extendit ad virum, non tamen diserte ad concubinatum. Idem in Alia Epistola ad Oceanum T. 2. p. 319. seq. contra eos disputans, qui docuerant, eum, qui ante baptismum uxorem habuerat, & post baptismum alteram priore mortua duxerat, non posse fieri Episcopum, elegantem instantiam dat de concubina p. 321. *Queram & illud: Si quis & ante baptismum habuerit concubinam, & illa mortua baptizatus uxorem duxerit, utrum clericus fieri debeat, annon? Respondebis, posse fieri, quia concubinam habuerit, non uxorem, conjugales ergo tabulae, non coitus ab Apostolo condemnatur. Subjungit statim: Multos videmus, ob nimiam paupertatem uxorem sarcinam declinare & ancillas suas habere pro uxoribus (in concubinatu) susceptosque ex his liberos colere, ut proprios: qui si forte ditati ab Imperatore stolam ipsius meruerint, confestim Apostolo colla submittent, & inviti inter uxores eas recipere cogentur. Sin autem principale rescriptum eadem temeritas impetrare non quiverit, cum Romanis legibus scita Ecclesiae mutabatur. Hic obscurior est Hieronymus, ut nescias, an concubinatum istum improbet, an toleret. Denique ad cap. 5. Epist. ad Ephes. qui locus refertur can. 2. C. 32. q. 2. Sicut non omnis congregatio hereticorum Christi Ecclesia dici potest, nec caput eorum Christus: sic non omne matrimonium, quo non viro suo secundum praecepta Christi uxor jungitur, rite conjugum appellari potest, sed magis adulterium. Hic equidem concubinatus non nominatur, sed tamen.*

tamen facile ista Hieronymi assertio ad concubinatum extendi poterit.

- b) Vide Barbeyrac. *d. l. Adde cap. 4. C. 32. qu. 2.*
 c) De his Hieronymi n̄vis vide Barbeyr. *d. l. & ibi citatos. Conf. Dn. Præsid. in cantel. circa præcogn. jurispr. Eccles. cap. 5. §. 7. & 8.*

§. XXI.

Potissimum
 vero Augu-
 stini.

Denique Augustinus sæpius concubinatum omnem condemnavit, (a) sed absque rationibus iustis, (b) imo ipse fatetur, quod ex Decalogo probare nequeat, concubinatum esse speciem fornicationis, (c) & alibi rationem suppeditat, concubinatum defendendi. (d) Sed quam graviter ipse Augustinus in variis doctrinæ moralis capitibus erraverit, jam ab aliis ostensum fatis, (e)

- a) Augustinus *Serm. 243. de tempore* apud Dedekennum *Part. 3. l. 1. Sect. 3. n. 1.* concubinatum dicit gravius esse peccatum, quam adulterium, quia publice fiat. *Idem l. 5. Homil. 49.* unde desumptus *can. 6. dist. 34. Fornicari vobis non licet, sufficiant vobis uxores. Audiat Deus, si vos surdi estis, audiant angeli, si vos contemnitis, concubinas vobis habere non licet, etsi non habeatis uxores, tamen non licet vobis habere concubinas, quas postea dimittatis & ducatis uxores, tanto magis damnatio vobis erit, si volueritis habere uxores & concubinas.* idem de bono conjugali *c. 14. relato in can. 5. C. 32. q. 2.* Concubinae ad tempus adhibite, nec, etiamsi causa filiorum concumbant, justum faciunt concubinatum suum. Denique *ibid. c. 3. & in jure Canonico cap. seq. 6. d. q. 2.* Solet queri, cum masculus & femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibi met non filiorum procreandorum, sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiæ sint vocandæ. Et potest quidem for-

fortasse, non absurde hoc appellari concubitus, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint &c. Ceterum &c. si aliquam sibi vir ad tempus adhiberit, donec aliam dignam vel honoribus vel facultatibus suis inveniat, quam comparem ducat, animo ipso *ADULTER* est, nec cum illa, quam cupit invenire, sed cum illa, cum qua sic cubat, ut cum ea non habeat maritale consortium.

b) Nam primus locus ap. Dedekennum præsupponit concubinatum esse peccatum, non probat. Secundus *can. 6. dist. 34.* flosculus & exclamationibus (*audiat Deus, audiant angeli &c.*) utitur, nulla ratione. (Quamvis illas exclamations admiretur & commendet Gonzalez Tellez *ad capit. 20. de sponsal. & matrim. f. 45.*) Tertius & quartus *c. 5. & 6. C. 32. q. 2.* pariter ne umbram quidem rationis alicujus ostendant, sed Augustinus quasi pro tribunali de simplici & plano pronunciat.

c) Momentum totius controversiæ in eo situm erat, utrum concubinatus unius cum una liberorum procreandorum causa initus, sed cum libertate dimittendi aut recedendi, sit status turpis & fornicationis species. Hoc debebat Augustinus adducta saltem vel minima ratione probare. Sed ut vidimus, nullam attulit. Quin potius in *Can. 11. caus. 32. q. 4.* (qui textus desumptus est ex *questionibus in Denteron.*) ita loquitur: *Omnis moechia etiam fornicatio dicitur in scripturis. Sed utrum etiam omnis fornicatio moechia dici possit, non mihi interim occurrit locutionis exemplum. Sed si non omnis fornicatio etiam moechia dici potest, ubi sit in Decalogo prohibita illa fornicatio, quam faciunt viri, qui uxores non habent, cum feminis, quæ maritos non habent, (quorum etiam ex mente*

F

Augusti-

Augustini pertinet concubinatus) *utrum invenire possit, ignoro. Habes Augustini confessionem. Jam vide, quomodo se ex hoc dubio expediat. Sed si furti nomine bene intelligitur illicita usurpatio rei aliene, profecto S nomine mœchia omnis illicitus concubitus prohibitus debet intelligi. Vides Augustinum redire ad punctum circuli, unde coeperat discurrere. Quizitur, an concubinatus sit prohibitus & turpis. Affirmatur, ratio: quia est fornicatio. Obiectio: falsum hoc nec in sacris litteris sub fornicatione comprehenditur. Resp. Imo comprehenditur. Instantia: Proba. Responso: non possum quidem disertis verdis scriptarum probare, sufficit, quod sub fornicatione intelligatur omnis concubitus illicitus, & adeo (enreditum ad punctum circuli) concubinatus.*

d) De polygamia Patriarcharum ipsi a Fausto obiecta respondet Augustinus *in cap. 7. C. 32. q. 4. Quod (matrimonium polygamicum Jacobi) quando mos erat, crimen non erat. Cujus dicti alius sensus esse non potest, quam polygamiam non repugnare juri divino universali, sed ejus prohibitionem ad leges positivas easque particulares pertinere. Quod si ergo de dolygamia sic sentit Augustinus, cur non majori ratione quis adversus ipsum de concubinato urgere possit. Concubinatus quando mos erat, crimen non erat, sed pro crimine demum post legem prohibentem habendus est.*

e) Lege saltem Barbeyracum *d. l. & obfupescēs. Adde tamen cautelas Dn. Præfidis d. c. 14. §. 9. 10. 11. insulcatas.*

§. XXII.

Sed fuerunt saltem hæc tum temporis privata opiniones horum Patrum, non in ecclesia communiter receptæ, haud dudie ob evidentem rationum justarum defectum. Quin potius adhuc post Ambrosii mortem in Ecclesia concubinatum profatu licito ac honesto aut saltem non inhonesto fuisse habitum, docet canon concilii Toletani primi, (a) nequaquam de uxore iusta absque pactis dotalibus ducta loquens, (b) & locus Isidori, (c) ut canones Pseudo-Apostolicos (d) taceam. Nec verosimile est, ante Novellam illam Leonis concubinatum in aliquo concilio fuisse prohibitum, quia haud dubie locus ille hæcenus fuisset ex tenebris in lucem protractus. (e)

Non tamen
mox in Ec-
clesia ante
Novellam
Leonis re-
cepta.

a) Fuisse illud concilium circa finem seculi quarti, aut initium quinti, adeoque ante tempora Hieronymi & Augustini, sed post mortem Ambrosii habitum docet Joh. Ludov. Hartmann. *Tom. 3. Concil. Illustr. p. 395. seq.* Verba concilii in *Can. 17.* hæc sunt: *Si quis habens uxorem fidelis concubinam habeat, non communicet. Ceterum is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam, a communione non repellatur, tamen ut unius mulieris, aut uxoris aut concubine, (VTEI PLACVERIT) sit conjunctione contentus. Alias vivens abjiciatur, donec desinat, & ad penitentiam revertatur.* Totus contextus ostendit, concilium loqui de concubinato iusto matrimonio contradistincto. Et quamvis *canon. 4. dist. 34. verba canonis 17.* adducta non integra proferat, tamen & ibi videre est, sermonem esse de concubinato, non matrimonio iusto.

b) Occasionem huic inepto effugio dedit Gratianus, qui ut aliquid afferret, quo dissensum concilii Toletani

letani a sententiis memoratorum Ecclesie Patrum tolleret, præmisit dicto can. 4. dist. 34. *Concubina hic intelligitur, quæ cessantibus legalibus instrumentis unita est, & coningali affectu adsciscitur. Hanc conjugem facit affectus, concubinam vero lex nominat.* Quodsi hic sensus Gratiani esset, ad matrimonium jure natura sufficere intentionem generandi cohabitatione continuata sobolem, & talem affectum conjugalem etiam in concubinato esse, verum quidem dixisset, sed id non fuisset sufficiens ad contradictionem Patrum tollendam. Verum ostendunt sequentia ap. Gratianum post dict. can. 4. quod per coningalem affectum intelligat intentionem *individvam consuetudinis*, & sic falso explicat concilium Toletanum, utpote quod haud dubie de concubina loquitur, quæ assumpta est interim loco uxoris cum libertate dimittendi. Observantes hoc alii, Gratianum non recte explicasse mentem concilii, dicunt, equidem per concubinam intelligi talem, *quæ vera quidem est uxor, sed non legitima, verum talis, quæ alicui sine solemnitatibus Ecclesiasticis est sociata.* Vide Zieglerum in notis ad Lancelottum lib. 4. tit. 8. §. ult. p. 993. Hi si per veram uxorem intelligant uxorem *secundariam & vice uxorem*, recte quidem canonem explicant, sed tamen dissensum Patrum ita non conciliant. Sin per veram uxorem intelligant cum intentione *individva consuetudinis & affectu maritali ductam*, æque falso ac Gratianus sensum concilii Toletani exponunt. Conf Havemann. *Gamol. lib. 3. tit. 2. §. 5. Wissenb. ad tit. Cod. de concub.*

c) Vixit Isidorus Hispanensis seculo septimo, adeoque diu post Hieronymum & Augustinum. Hic in libro *de distantia veteris & novi testamenti* inter alia & hanc differentiam ponit, relata a Gratiano c. 5, dist. 34. Cbri-

Christiano non dicam plurimas, sed nec duas simul (vel uxores vel concubinas, ut in veteri testamento habere licitum est, nisi unam tantum aut uxorem aut loco uxoris, si conjux deest, (in quo iterum a Veteri Testamento nova differentia fita est) concubinam.

d) Extat in canonibus illis Apostolicis 7. *Si quis post baptismum secundis fuerit nuptiis copulatus, aut concubinam habuerit, non potest esse Episcopus, non Presbyter, aut Diaconus, aut prorsus ex numero eorum, qui ministerio sacro deservunt.* Vid. Joh. Ludov. Ruelium T. 1. *concil. illustr. p. 106.* Hic equidem interdicitur concubinatus Clericis, sed non Laicis. Quamvis autem constet, canones illos esse supposititios, & seculo demum quinto aut serius fictos, illustrationis tamen gratia eo uti possemus, quod tempore fictionis hujus nondum creditum fuerit, concubinatum in universum esse illicitum, nisi constaret, a multis credi, ab hæreticis eos canones esse compositos. Vide Ruelium in *disc. proximali ad illos canones d. Tom. I.* Ergo hoc quidem argumento supersedebo.

e) Cum hic versemur in negativa, probatio a nobis non est postulanda, sed ostendendus erit locus ex conciliis concubinatum damnantibus. Deprehendi equidem, postquam hæc scripseram, Gonzalez Tellez ad *cap. 6. de cobab. Cler. & Mul. f. 74.* jam a primis Ecclesiæ seculis putare prohibitum esse in variis conciliis, concubinatum tam laicorum, quam clericorum, atque provocare ad exempla quædam, quæ ipse adduxerit in *concil. Elibert.* Sed quemadmodum in ipso concilio Elibertano nulla talis prohibitio legitur, ita commentarius ille Tellez ad istud concilium non est ad manus, unde non possumus ad illam objectionem distinctius respondere.

§. XXIII.

An post
Leonis No-
wellam in
imperio oc-
cidentalī
recepta
fuerit iure
civilī, vel
nonico, du-
bitatur.

Imo etsi nullum sit dubium, Leonem Philo-
sophum adeo primum esse, qui sententiam Augu-
stini de concubinato publica lege approbaverit: (a)
uti tamen non constat, an & quamdiu in Imperio
orientali ita novella Leonis observata fuerit, aa)
ita, quod jus Civile Imperii occidentalis attinet, no-
tum est, Leonis Novellas non habere auctoritatem
probandi, (b) imo quod Jus canonicum concernit,
quo hodie utimur, mirandum est, quod in decreta-
libus Epistolis Pontificum nullus titulus extet de
concubinato, (c) ut adeo non sit a vero ab similibus
sententia Ictorum celeberrimorum, jus canoni-
cum non prohibere concubinatum. (d)

a) Per dicta §. 17. 21. 22.

aa) Sed confer tamen infra notata ad §. 32. lit. e. n. 4.

b) Quia tempore Leonis Philosophi imperium occi-
dentale jam erat ad Germanos translatum. Postea
vero jus Iustinianum quidem in Germania fuit suo
modo receptum, nunquam Novella Leonis.

c) Non obstat totus titulus de cohabitatione Cleric. &
mul. item cap. si concubinae 55. de sententia excomm.
ubi variae poenae Ecclesiasticae in concubinas & con-
cubinarios constitutae leguntur. Nam resp. (1) Tex-
tus illi non pertinent ad concubinas in genere, sed
ad concubinas clericorum in specie. (2) Ratio earum
non tam querenda est in turpitudine concubinatus
in se, quam in laesione voti castitatis, quod clerici
profitebantur. (3) Neque has tamen constitutiones
habuisse effectum, ut patebit ex dicendis §. 27.

d) Vide Zieglerum ad Lancell. lib. 4. tit. 8. §. ult. p. 993.
Wilsenb.

Wissenb. ad cod. tit. de concubin. p. 216. videlicet ob dict. c. 4. § 5. dist. 34. Franc. Hotomann. de spuris § legitimatio cap. ult. Conf. Havemann. Gamol. synopt. l. 3. tit. 2. §. 5. Etsi enim retulerit sententias Augustini, tamen etiam retulit sententiam Isidori & Concilii Toletani, & Augustinus partim certam concubinitus speciem admittit c. 6. C. 32. q. 2. partim ratione destituitur. conf. dicta superius §. 21.

XXIV.

Adjuvat vero valde conjecturam de durante Licentia concubinitus sub Imperatoribus Germanis, licentia concubinitus in Imperio certe occidentali, quod, si evolvas capitularia Regum Franciæ & Imperatorum Germanorum, deprehendas perspicue, concubinitum viri, qui uxorem jam habet, quidem prohibitum legi, (a) sed sub multa pecuniaria, (b) ratione eorum autem, qui uxores non habebant, mansisse quidem differentiam inter uxorem & concubinam, concubinitum & matrimonium, sed saltem quoad perfectionem & honestatis gradum. (c) Ut taceam exempla (d) illustriatorum ex concubinis pro infamibus non habitorum sed in bonis paternis succedentium. (e)

a) Capitulare Caroli M. & Ludovici Pii colligente Anfegiso l. 6. cap. 230. (apud Baluz. T. I. p. 962.) Uxorem habentes nec pellicem nec concubinam habeant. Idem dicit cap. 433. eod. lib. 6. § lib. 7. cap. 336. Adde Addit. 2. cap. 23. (d. T. I p. 1145)

b) Pipinus Rex Italiae in capit. 34. (d. T. I. p. 540.) concubinitum uxoris prohibuit, sub poena Wergeldi.

c) Ca-

- c) *Capitulare Anfegifi Lib. 7. cap. 59. (T. I. p. 1039.) Non omnis mulier viro juncta uxor est viri &c. Itaque aliud est uxor, aliud concubina &c. Non est dubium, eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docemur, nuptiale non fuisse mysterium (id est sacramentum matrimonii, ut ex Hincmari epistolis perspicue probat Baluz. in notis ad Capitul. Tom. 2. p. 1234.) & capit. statim sequente 60. Non est conjugii duplicatio, quando ancilla relicta uxor adsumitur, sed profectus est honestatis. Adde capit. 105. d. lib. 7. quod haec tenus excerpta latius repetit & declarat.*
- d) *Ne nobis obijciatur, exemplis non esse judicandum, sed legibus,*
- e) *Ita notum est, Pipinum Crassum, Majorem domus, sub linea Merovingica praeter Plestrudem, conjugem legitimam, in concubinato habuisse Alpaidem & ex ea Carolum Martellum genuisse. Et quamvis Cleus huic concubinatui aduersaretur, eo tamen non obstante Carolum hunc Martellum, etsi nothum Patri successisse. Vide Lehmann. Chronic. Spirensi lib. 3. cap. 19. & 20. Ita Arnolphus, Carolomanni, Ludovici Germanici filii, filius nothus, Rex Germaniae & Imperator factus. Et nullum est dubium seculo nono, decimo, & sequentibus concubinatum virorum illustrium in Italia pariter & Germania, & reliquis Europae partibus, fuisse exempla non infrequentia, nec usquam legi, privatis & non uxoris concubinatum esse prohibitum. Etsi autem Ludovicus Pius in Capitulari Anni 816. liberos concubinarum regiarum a successione excludat, admonet tamen fratrem seniore, liberis legitimis deficientibus succedentem, ut cum liberis regis ex concubinis natis misericorditer agat.*

§. XXV.

Videamus jam, quænam fuerit ratio, cur concubinatus non potuerit abrogari illis temporibus, etsi multi Pontifices & Episcopi serio id agerent, ut abrogaretur. Sane nullum est dubium, multas propositiones ut verissimas seculis illis jam fuisse receptas, ex quibus sua sponte fluebat, concubinatum esse statum inhonestum. Nam 1) matrimonium habeatur jam seculo nono & decimo pro sacramento. (a) 2) Ad autoritatem majorem huic sacramento conciliandam multum conducebat persuasio, concubitus omnem non sacramentalem i.e. non cum legitima uxore esse illicitum, imo fornicationis & adulterii speciem. (b) 3) Non habeatur pro matrimonio conventio partium privata nisi accederet benedictio sacerdotalis publica. (c) 4) Dimissio uxoris citra adulterium credebatur esse contra prohibitionem Christi, etiamsi alias gravissima divortii causa subesset, quæ etiam in prioribus post Christum natum seculis ab Ecclesia fuisset admissa. d) 5) Cessabant aut cessare credebantur causæ permixti olim concubinatus apud Hebræos & Romanos, quas jam supra hinc inde recensuimus. e)

a) Vide modo notata *ad thes. præced. lit. c.*

b) Ex doctrina videlicet Ambrosii & Augustini *supra* §. 19. §. 21. exhibita. A quibus repetit Gratianus *post cap. 2 C. 36. qu. 1. Fornicationem esse genus omnis concubitus illiciti extra uxorem legitimam.* Sed non magis hanc assertionem, juri Hebraico & Romano ignoratam, ulla ratione probat, ac Augustinus. Adde, quod jam a temporibus Augustini videatur constanter

G

ter

Rationes
contra licentiam
concutina-
cus.

ter in Ecclesia doctum, & post collectionem Gratiani in seculo 12. etiam communiter creditum esse, adulterium, ex jure universali & jussu divino esse, etiam concubitus mariti cum soluta, (quamvis hæc sententia repugnaret juri Mosaico & Romano,) vid. can. 13. 15. 16. caus. 32. qu. 6.

c) Vide Hochmann, de bened. sacerdot. cap. 2. §. 29. seq. p. 50. seq.

d) Vide Selden. de Uxor. Hebr. lib. 3. cap. 28. seq. ad finem libri.

e) Scilicet licentiam polygamiae apud populum Hebraum & interdictionem nuptiarum apud Romanos cum ancillis, libertis, provincialibus.

§. XXVI.

Rationes
pro licen-
tia concubi-
natus.

Contra haud dubie obstiterunt aliae rationes non min^o prægnantes, quæ concubinatus universi abrogationem impediunt. 1) Concubinatum libidinis causa in initum non confundendum esse cum concubitu scortationis evitacionem intendente. a) 2) Posterioris hujus causas subesse honestas, partim intuitu juvenum, b) partim intuitu viduorum. c) 3) Doctrinas illas de sacramento matrimonii & conceptu fornicationis, ut pene omnes doctrinas matrimoniales, eo tendere, ut sub prætextu pietatis Laici Clericorū imperio plusquam despotico subjicerentur. (d) 4) Et si quis in conjunctione cum concubina habeat intentionem, eam non derelinquendi, meliorem tamen esse hoc intuitu conditionem ejus, qui concubinam habet, quam qui uxorem, si postea justa causa eam dimittendi oriatur. e) &c.

a) quæ-

- a) Qualem hactenus ostendimus fuisse Concubinatum Hebræorum & Romanorum. Quod si dicas, sæpe tamen palliari libidinem sub titulo concubinatus, concedam. Sed propter abusum tamen non statim tollitur usus. Palliatur sæpe libido sub specie matrimonii. Sed audi, quid respondeat Augustinus can. 3. C. 32. q. 2. *Quicquid inter se conjugati immode- stum, in verecundum, sordidum gerunt, vitium est hominum, non culpa impiarum &c.*
- b) v. g. Si non habeant donum continentia, & non possint tamen, ob deficientia media sustentandæ uxoris justæ, talem, quæ statui eorum æqualis sit, invenire, ducendo autem vilioris conditionis fœminam vel status sui dignitatem prostituunt, vel etiam spem omnem futuræ promotionis sibi præcludant &c.
- c) Ne ducendo secundam & tertiam conjugem & multiplicatione liberorum legitimorum, conditionem liberorum primi matrimonii miseram reddant. Huc pertinet exemplum Antonini Imperatoris supra adductum §. 16. *lit. d.*
- d) Mereretur dignitas materiz, ut peculiari disserta- tione, imo integro volumine hæc observatio ad oc- culum demonstraretur, leges connubiales plerasque a Clero Pontificio sub specie pietatis in orbem Chri- stianum noviter introductas, primatio ei fini inser- viisse, ut sub intolerabili jugo Laicos detinerent, ipsi videlicet ab hoc jugo exempti, cum sibi ipsis omnem matrimonii legitimi usum interdixissent. Et si vel istud ex historiis per secula colligeretur, quam ty- rannidem sub hoc prætextu in ipsos Reges Christia- nos exercuerint Pontifices, & quantis astutijs usi fae- rint, quicquid voluerint ab illis hoc medio extor- quendi, suppeditaret non parvo volumini scriben-

do materiam sufficientem. Speciminis loco potest esse, quid inter Henricum VIII. Angliæ Regem & Pontificem hac parte gestum fuerit, & quomodo tandem ista tyrannis Papalis ansam dederit, ut Henricus IX. jugum papale excuteret.

e) Nam si iusta esset uxor, non poterant secundum tradita juris canonici aliam ducere, etiam si adultera esset, nisi dispensatione impetrata a Papa, quam difficile obtinebant, in primis privati. At concubinam poterant ex iusta & gravi etiam alia causa, sine præcedente impetratione a quovis superiore, repudiare.

§. XXVII.

Vera ratio concubinitus tam diu tolerati lascivia Clerici Pontifici.

Sed hæ rationes quidem, etsi non nullius ponderis, non movebant Pontifices ut concubinatum, pro potentia, quam in seculo duodecimo & sequentibus sibi jam paraverant, non penitus abrogarent. Retinebat potius eos lascivia propria, & eminens Cleri pene totius Pontificii, cui, cum matrimonio omni interdixissent, & tamen donum continentia ipsi concedere non possent, permittendæ erant libidines omnis generis nefandæ, & adeo etiam libidines sub specie concubinitus palliatæ, ita ut clericus ille pro casto haberetur & laudando, qui una saltem concubina contentus esset. Hoc vero præsupposito non tutum videbatur, laicis omnem concubinatum velle interdicerè.

Huc pertinet charta Ludovici VI. Regis Gallia adducta Dufrenio in *Glossario sub voce concubina*. "Ut Clerici ejusdem Ecclesie, sicut usque modo vixerunt, permaneant: hoc tamen præcipimus, ut Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi nullatenus deinceps uxores concubinas habeant: cæteri vero cujuscunque ordinis Clerici

Clerici propter fornicationem licentiam habeant, du-
cendi uxores (concupinas,) Pergit Dufrenius. "Con-
cupinas præterea olim toleratas, vel non omnino pro-
hibitas, vel denique adeo hunc invaluisse abusum, ut,
eas tolerari necessum judicarent Pontifices, tamen si sub-
inde variis in conciliis (at in quibus?) damnatus sit co-
ligere licet ex concilio Vermeriensi anno 752. c. 7. ex,
Nicolao I. P. P. Epist. 59. & in resp. ad Bulgar. cap. 3. ex,
Johanne VIII. Epist. 198. Vide Crisostomum in Brev. c. 20.
320. 231. adeo ut etiam cum uxore legitima concubi-
nam habere quodammodo licuerit, quam uxoris ap-
pellatione donant capitula Herardi Archiep. Turon.
cap. 110. Idem Dufrenius voce *Focaria: Præsertim Focaria*
appellata Presbyterorum & Clericorum concubina (olim con-
cupinæ militum l. 2. C. de Donat. V. & U. l. 3. C. de cond. in-
fert.) Gerardus de Schueren in *Vocabul. Focaria: eyn buyere by*
den Hert. &c. Pertinet etiam huc ex gravaminibus nationis
Germanicæ in comitiis Noriberg. 1533. propo-
sitis *gravamen 31.* (ap. Schilter. *de libert. Eccles. Germ. l. 7. c. 2.*
p. 882.), sæpenumero compertum est, cum consecratis,
præsertim sacerdotibus per jura canonica legitimæ u-
xores sint interdictæ, quod dehinc pudicitiam matro-
narum, virginum, laicorum scilicet uxorem, filiarum,
sororum attentant, ac noctu inter diuque sollicitant.
Efficiunt quoque per assiduum ac indefessum laborem,
partim muneribus, donis ac blanditiis, ut complures,
honestæ alioqui virgines & matronæ, partim etiam in-
secretis, quas vocant, confessionibus, diuturna opera,
labefactentur, ad peccata offendiculaque commove-
antur, nec raro etiam evenit, ut hi uxores ac filias ma-
ritis patribusque detineant, & remorentur, minan-
tes interim gladio, aqua, igne, ulturos repetitas,
uxores. Atque tantorum malorum segetem ex libidine,
insana contrahunt &c. „ Durasse vero concubinarum

cleralium abufum usque ad seculi decimi sexti initium argumento est scriptum satyricum. *De meretricum in suos amatores, & concubinarum in sacerdotes fide quodlibeti Heydelbergensis quaestiones salibus & facetiis plena &c.* quod a Jacobo Wimpfelingio acceptum Crato Udenheimius scholze Schlettstadiensis praefectus ao. 1501. typis imprimi curavit.

S. XXVIII.

Primus inter Pontifices Leo X. initio seculi 16. concubinarum prohibuit, æstute magis quam serio.

Tandem tamen paulo post initium seculi decimi sexti, primus, quod sciam, Leo X. Pontifex in Concilio Lateranensi prohibuit Clero, non libidines concubinato turpiores, sed concubinatum, videlicet pro astutia, qua pollebat, ut Laicis ora obturaret querendi de lascivia Cleri, cum ipsemet non raro sub specie concubinatus libidinem palliarent. Quare & ita prohibitionem illam concubinatus Clericalis dixerit, ut verbis quidem gravissimis videretur detestari istum Cleri concubinatum & serio rem agere in ejus abrogatione, cæterum, si accuratius rem perpendas, id revera egit, ut laicis inde ægre fieret, & clerici facile totam illam prohibitionem eludere possent.

Extat illa prohibitio in septimo decretalium lib. 5. tit. 16. cap. 1. Præcessit quidem illam prohibitionem Leonis decretum Concilii Basileensis, relatum a Gonzalez Tellez ad cap. 6. de cohab. cleric. & mulier. p. 74. & 77. sed tantum in admonitione subsistens, nullam penam dictitans. Cæterum meretur observatio thesæos nostræ peculiarem dissertationem. Hic saltem rem in summam contrahamus. 1.) Docet illud capitulum non obscure laborasse totum clerum & omnes adeo superiores, etiam Clericos, imo Pontifices ipsos concubi-

cubinatu valde libidinoso. 2) & tamen jubet Pontifex, Clerum vitiosum corrigendum esse, non a Laicis, sed a superiori Clero. 3) Quod si hic pœnam neglexerit, eum coercendum esse a Clero adhuc superiore, & hunc denique ab ipso Papa. Quis hic non videret, astute elidi a Pontifice querelas Laicorum, cum concubinarium non facile soleat punire concubinarium. 4) Hortatur quidem Laicos, ut a concubinato omni, (etiam non libidinoso,) abstineant, urgens doctrinas hæctenus ab universo populo receptas,) quas in superioribus satis examinavimus) quod omnis fornicatio sit prohibita in sacris litteris, & quod Apostolus consilium det, ut qui se continere nolit, uxorem ducat; adeoque concubinatum Laicorum non diserte prohibet. 5) Sed tamen Laicos huic monito non parentes non relinquit puniendos magistratui laico, sed hortatur clerum, ut divini observantiam præcepti canonicis remediis (i. e. excommunicatione) omni studio introducere laborent. 6.) Certus adeo erat Pontifex, vel Laicis ita ora obturatum iri, ne amplius clamarent adversus cleri concubinatum, vel, si clamare pergant, Clerum per hoc capitulum habiturum mille occasiones ægre faciendi Laicis, nullam vero Laicos, Clerum adigendi ad observantiam hujus capituli. Et, nisi me omnia fallunt, hæc etiam genuina ratio est, cur Laici in Gravaminibus anno 1533. propositis *ad th. præced.* excerptis, de reliquis libidinibus Cleri quidem graviter conquesti sint, de concubinato clericali vero ne hiscere quidem fuerint ausi; quod factum non esse antea valde mirabar.

§. XXIX.

Postea in
ordinat.
polit. 1530.
eadem pro-
hibitio, sed
frigide ni-
mis repe-
rita.

Quamvis vero haud dubie multi ex Laicis postea sæpius in conventibus imperii de libidini- bus cleri variis conquesti fuerint, nihil tamen obtinere potuerunt, quam ut abolitio libidinis Ordinationi Politicæ Augustanæ 1533. sed verbis nimis generalibus, & maxime frigidis, infereretur quibus tamen etiam concubinatus notaretur, etsi ejus disertamentio non fieret, & verba obscuriora essent, utrum omnis concubinatus iis esset prohibitus.

Res patet ex verbis dict. Ord. Polit. tit. 33. von leichtfertiger Beywohnung. Diemeil auch viel leichtfertiger Persohnen aufferhalb von G. Dtt auffgesetzter Ehe zusammen wohnen/ auch der öffentliche Ehebruch nicht gestrafft/ sondern gestattet/ dadurch der Allmächtiger nach dem es wieder sein Görtlich Gebot/ hoch beleidigt auch zu vielen Verrgernüssen Ursach gibt: derhalben ordnen u. wollen wir/ daß ein jede geistlich u. weltliche Obrigkeit/ der solches ordentlich zugehöret/ ein billich Einsehens haben soll: damit solche öffentliche Laster der Gebühr nach ernstlich gestrafft und nicht geduldet werden. Concubinatum hic simul prohiberi docent verba: aufferhalb von G. Dtt auffgesetzter Ehe. An omnem? dubium ob verba: viel leichtfertiger Persohnen. Ratio cur ita obscure & generaliter hæc sint posita, facile petenda ex dictis ad §. preced.

§. XXX.

Nec initio
reforma-
tionis con-
cubinatus
omnis pro
turpi habi-
tus.

Sed nec Lutherum & Theologos Wittebergen- ses initio reformationis concubinatum omnè pro statu turpi & valde scandaloso habuisse, docent verba consilii a Theologis Wittebergensibus anno

1539.

1539. Philippo Landgrafio Hassiæ dati. (a) Ut taceam, quod in consiliis matrimonialibus a Sarcerio paulo post initium reformationis editis, nihil vel certe parum de concubinato, illo tempore tamen adhuc satis frequente, agatur, nec ille ut prohibitus & turpis notetur. b)

a) Edidit hoc consilium Daphnaus Arcuarius in der Betrachtung vom heiligen Ehestande. Autores ejus sunt, vel certe ei subscripserunt, præter alios præcipui Martinus Lutherus, Philippus Melanchthon, Martinus Bucerus, Antonius Corvinus &c. Extat illud, sed ut apparet, valde mutilatum & emendatum, etiam in Sarcerii Corpore juris matrimonialis f. m. 273. seq. Conf. Michaelem Siricium de uxore una cap. I. p. 44. Verba ad quæ respicio hæc sunt, ap. Arcuarium p. 237. Quodsi denique vestra Celsitudo omnino concluserit, adhuc unam conjugem ducere, putamus, id secreto faciendum, uti superius de dispensatione dictum, nempe ut tantum V. Celsit. illi personæ, ac paucis personis fidelibus constet Cels. V. animus & conscientia sub sigillo confessionis. Hinc non sequuntur ALICVJUS MOMENTI contradictiones, aut SCANDALA. Nihil enim est inusitati, principes CONCUBINAS alere &c. Jungendus tamen cum hoc loco erit alius Lutheri locus ex T. 7. Jenens. Germ. fol. 425. Daß ihr Fürsten zum Theil den Holz-Weg gehet, da habt ihr leidet es dahin gebracht mit eurem bösen Exempel, daß schier der Bauer nicht mehr will für Sünde halten/und habt uns zu thun gemacht, daß wir mit aller Mühe schwerlich den Ehestand sein löblich und ehrllich erhalten ja wieder anrichten können.

H

b) Pri-

57 DISSERTATIO INAUGURALIS

b) Prima editio prodit Anno 1553. secunda auctior anno 1569. Etiam in secunda editione nihil in toto opere inveni de concubinato, nisi fol. 224 seq. tractatulum non neminis sub rubrica: Ein kurzer Lustig von Ehesachen/ aus gemeinen und doch vornehmlich Päpstlichen Rechten in Fragstücke und Antwort gestellt: darinnen zu sehen/ daß es die Canonisten auch nicht allezeit so schnurrecht mit den Ehesachen troffen haben. Derhalben kein Wunder: ob noch Leute seyn/ die hierinnen etwa strucheln. Quod sic intelligo: Theologi tum temporis passim, nec sine ratione monuerunt, Canonicum jus multa falsa & impia docere, etiam in causis matrimonialibus. Jureconsulti vero, cum non aliam haberent normam pronunciandi, quam jus Civile, & Canonicum, & in materia nuptiarum jus Canonicum præ Civile esset receptum, pergebant pronunciare secundum jus Canonicum. Hoc pacto vero fiebat, ut principes sæpius confulerent Theologos in causis matrimonialibus. His vero, rejecto jure canonico, sæpe aqua hærebat, unde sumerent fundamentum novum. Nam Theologia scholastica hic videbatur æque suspecta ac Jus Canonicum; philosophia moralis Aristotelis erat insufficientis; doctrina juris naturalis tum adhuc in puteo latebat; lex Mosaica in universum ob concessionem polygamix & divortiorum non poterat esse norma adæquata &c. ergo fluctuabant, & variabant in suis responsis, & consiliis. Jcti hæc videntes, haud dubie Theologis iterum objiciebant, hos esse fructus Juris Canonici rejecti, & facilius esse normæ imperfectæ nos arguere, quam aliam normam perfectiorem substituere. Huic scommati videtur oppositus esse hic tractatulus. Qui, ut ad scopum nostrum revertar, de concubinato fol. 133. b. præter definitionem concubinatus, & annotatam differenti-

am

am juris Canonici & Civilis quoad licentiam concubinatus, ne verbum quidem addit, unde colligere possis, quanam sit Autoris sententia de hac licentia.

§. XXXI.

Quod vero adhuc post medium seculum decimum sextum creditum fuerit, concubinatum non omnem libidinis esse speciem, sed potius quosdam concubinatus pro fine habere evitacionem vagæ libidinis, & scortationis, & quod adhuc initio seculi decimi septimi, liberi ex tali concubinato nati, nec pro infamibus, nec pro vilibus, sed solum inferioris dignitatis a paterna crediti, ac ita ad nuptias etiam foeminarum nobilium admissi fuerint, illustri exemplo ex familia Comitum Isenburgensium petito probari poterit.

Exemplum illustre concubinatus liciti, adhuc in medio seculi decimi sexti.

In controversia inter Ludovicum Landgrafum Hassiæ & Wolfgangum Ernestum Comitem Isenburgensem initio seculi 17. publicis scriptis ex utraque parte, saper alienatione pagorum quorundam agitata, prodit etiam Francofurti 1619 a parte Comitum Isenburg. *Summarischer Bericht dero zwischen &c. Hessen und &c. Isenburg streitigen alienations-Sache &c. ubi fol. 141. seq. lit. y.* legitur etiam dispositio Antonii Comitum Isenburgensis de bonis concubinæ post mortem ejus relinquendis, cujus verba initialia sunt: Nachdem wir nechst verschiedener Zeit unserer Nothdurfft und Gelegenheit nach mit gutem Vorwissen und Bewilligung &c. unserer lieben Söhne &c. die ehbare Catharinen Gumpelin als für unsere ehrliche Concubin zu uns genommen/ Gemüths und Meinung/ unser Gewissen dadurch zu entledigen/ Uns zuucht zu vermeiden/ u. vermittelst Götlicher Gnade ein

nen Gottfeiligen Wandel zu führen/ und sich dann er-
melte Catharin bisanhero bey uns recht/ redlich/ wohl
und ehrlich gehalten/ immassen sie auch hinfübro
thun soll und will. &c. Conscripta fuit illa dispositio
anno 1553. & ab Antonio Comite & ejus filijs sub-
scripta. Ibidem f. 147. seq. additur copia Schreibens
an die Römische Kaiserliche Majestät der Wetterau-
schen Correspondenz- Grafen/ wider Hans Otten
genannt von Hsenburg / desselben angemasten Gräffli-
chen Titul betreffend. Ubi notabilia sunt hæc verba:
Was massen einer Hans Otto von Hsenburg daher
genant / daß er von &c. Antonio Grafen zu Hsenburg
&c. aus einer bey sich eine Zeitlang habten Concu-
bin, eines Hsenburgischen Bauern und Leibs angehö-
rigen Tochter erzeugt / unerachtet er &c. die Grafen
von Hsenburg &c. in Reden und Schreiben seine gnä-
dige Herren in Unterthänigkeit genant/ auch an ihrer
Liebden Nähe und Diener anderer Gestalt nicht als
andere der Herrschafft gemeine Unterthanen geschrie-
ben &c. jedoch sich nicht geschweuet vor ertlichen wenigen
Jahren erstlich bey &c. dem Cammer- Gerichte &c. sich
vor einen gebornen Grafen von Hsenburg &c. anzu-
geben/ und nunmehr anfangen soll bey des &c. Lands-
grafen zu Hessen Hoffhaltung und anderswo nicht al-
lein sich selbst/ sondern auch/ als er neulich an eines von
Adel Tochter sich verheyrathet/ derselben den Gräffli-
chen Titul und prædicat &c. tribuiren und geben zu las-
sen &c. Scriptæ autem sunt istæ litteræ Anno 1608.

§. XXXII.

Paulo post
concupina-
rus in con-
cilio Tri-
dent. pro-
hibitus &

Paulo post in Concilio Tridentino 1563. Concu-
binatus iterum prohibitus fuit, a) & mox anno
1566. Papa Pius V. executoriales literas intuitu
concupinariorū publicavit, (b) Circa quæ tempo-

ra etiam famigeratissimus Jctus Franciscus Hottomanus, vel primus vel inter primos ex Jctis, qui humanioribus literis operam dederant, quaestionem illam: an Christianis concubinas habere liceat, tractavit, ac negativam defendit. c)

a Francisco Hottomanno oppugnatus.

a) Vide Petri Suavis *historiam Concilii Tridentini lib. 8. p. 708.* & Sfortix Pallavicini *Historiam ejusdem concilii lib. 23. cap. 8. fol. 275.* qui verba decreti integra posuit. Adjiciemus saltem id in summam contractum ex Petro Suavi. *Contra concubenarios (tam solutos, quam uxoratos) statuere, ut si ter admoniti concubinas non ejecerint excommunicentur. Quod si per annum in concubinato permanserint, contra eos ab ordinario severe procedatur. Concubinae, si ter admonitae non paruerint, graviter puniantur, & extra oppidum vel diocesim, si id ejusdem ordinarii videbitur, invocato si opus fuerit, brachio seculari, ejiciantur. Neque tamen procerium hujus decreti omittendum, uti refert, Pallavicinus: Grave peccatum est, homines solutos concubinas habere, gravissimum vero, & in hujus magni sacramenti singularem contemptum admissum, uxoratos quoque in hoc damnationis statu vivere, ac audere, eas quandoque domi, etiam cum uxoribus, alere & retinere. Porro notat Petrus Suavis p. 714. Ordinationem contra concubenarios per annum in excommunicatione perseverantes improbant, (Galli) ut ab Ecclesiasticis puniantur. Nam poenarum Ecclesiasticarum extremam, ultimam & maximam, secundum doctrinam omnium Patrum, esse excommunicationem. Itaque illam transgredi velle, esse, in potestatem temporalem invadere, tantoque magis, quod ipsi facultatem sibi arrogant, concubinas e civitatibus ejiciendi, secularem potestatem suam facientes illa clausula: invo-*

cato, si opus fuerit, brachio seculari, quod perinde est, ac si affirmetur, via ordinaria Ecclesiasticos exterminium istud concubinarum exequi posse. Huic observationi in se justissimæ, quod opponeret Pallavicinus, in sine cap. 9. p. 279. nihil habuit, præter exemplum magis dubii juris, ab Inquisitorum Ecclesiasticorum potestate desumptum, de quo quid sentiendum sit, facile patebit ex dissertatione Dn. Præsid. de origine processus inquisitorii §. 48. ad §. 55.

b) Vide septimum Decretalium lib. 5. tit. 16. cap. 2. ubi postquam Papa crimen sodomiticum tam in Clericis quam Laicis severe vindicandum iusserat, subiungit, "Monemus propterea omnes locorum ordinarios & in veritate sanctæ obedientiæ eis præcipimus, ut statuta Tridentini concilii contra concubinaros, tam clericos, quam laicos, edita distincte faciant observari, reddituri DEO, ac nobis, si id omiserint, rationem. Cur hoc monitorio vel excitatorio opus fuerit, facile patebit, si repetas jam superius annotata ad §. 28.

c) Despuris & legitimatione cap. ult. Rationibus illis utitur. 1.) quod Paulus leges Ecclesiis describens statuat, ut quisque scortationis causa uxorem ducat, & 2.) quoties de maris & femine conjunctione præcepta det, diserte maritos & uxores nominet: 3.) quod Leo prohibens concubinatum præclara illa ratione utatur, de aqua lutulenta non quærenda, cum eam e fonte ipso haurire possis: 4.) quod ejus exemplum secutus Constantinus Porphyrogeneta constituerit, ut apud Christianos nullum discrimen inter concubinatum & scortationem putaretur, teste Harme op. lib. 4. c. 7. Cæterum an rationes istæ Hotmanni sint sufficientes, patebit ex notatis supra ad §. 17. lit. e. Constat autem, Franciscum Hotmannum mortuum esse anno 1590. quo anno vero istum tracta-

tractatum scripserit, non constat. Ante concilium Tridentinum id factum esse verosimile est, quod ejus non mentionem faciat Hotmannus.

§. XXXIII.

Postea etiam in ordinat. Politica Francof. anno 1577. renovata, eadem, quæ supra retulimus, de concubinato reperuntur.

Er in ordinat. polit. 1577. prohibitio repetita.

In tit. 26. von leichtfertiger Beywohnung. Eadem hic sunt verba, quæ jam supra ad §. 29. ex ordin. polit. 1533. retulimus, nisi quod verba: auch der öffentliche Ehebruch &c. usque ad verba: Ursach giebt/ hic sint omissa, & ratione adulterorum ac lenocinii peculiaris & distinctior pœna in dict. tit. 26. peculiaribus paragraphis sit sancita.

§. XXXIV.

Et ab illo tempore Theologi pariter & JCTi Lutherani constanter responderunt, concubinitum etiam unius cum una, etiam non uxorati cum soluta, non esse permittendum, tantum abest, ut iterum in rempublicam Christianã introducatur.

Ab illo tempore concubinitus apud nos illicitus.

Vide consilia Wittenbergensia Part. 4. f. 23. seq. Consilia Dedekenni Volum. III. lib. 1. Sect. 3. af. 34. ad f. 41. Kœnig Cas. conscient. cap. 6. de sacra cœna casu 13. Carpzov. Jurispr. Consist. lib. 2. def. 237.

§. XXXV.

Sed cui usui, inquis, hæc omnia? sufficit studioso juris, ut sciat, concubinitum esse illicitum & apud nos prohibitum. Verum facilis est responsio. Interest studiosi juris & multo magis JCTi, ne Rabula fiat aut Legulejus, (a) ut genuinas legum ratio-

us differe-
rationis
præsentis.

64 DISSERTATIO INAUGURALIS

rationes indaget, easq; a spuris aut minus solidis fecernat. (b) Interest J Cti, ut tandem aliquando confusissima doctrina de matrimonio a confusione illa liberetur. (c) Interest J Cti, ut in quæstione, an in Republica Christiana tolerari possit, aut iterum introduci debeat concubinitus unius cum una, reje-ctis insufficientibus rationibus, hætenus tantum non ubique adductis, (d) alias genuinas & eviden-tes substituat. (e) Interest cujuslibet Christiani sana ratione utentis, (f) ne dissentientes, (g) aut etiam alterius populi res judicatæ, (h) vel mores a nostris intuitu concubinitus discrepantes, (i) ausu Pe-dantico, ex rationibus, sub quibus latent arcana politica Cleri papalis, ut impii & profani, vel fuc-tæ pietatis suspiriis, (k) vel affectato imperio magi-stratus civilis, tanquam pro tribunali condemnentur. Alios usus ut jam taceam.

- a) Rabulæ de sola praxi sunt solliciti, rationes legum & praxeos non curant. Leguleji rationes legum cre-pant, & rationes rationum, quas videlicet sine judicio ex aliis autoribus collegerunt, non curantes, utrum rationes quid in recessu habeant, modo autoritate aliorum sint roboratæ.
- b) J Cti officium est, interpretari leges, easque applica-re ad negotia in societate civili obvenientia. Inter primaria media genuinæ interpretationis est præci-puum, ratio legis, sive de interpretatione declarati-va, sive de extensiva, sive de restrictiva sermo sit. Falsa supposita ratione legis, inanis etiam necesse est ut sequatur applicatio.
- c) confusissimam esse doctrinam de matrimonio, etiam apud

pu^d protestantes jam alibi docuit Dn. Præses, de
pactis futurorum sponsaliorum th. I.

d) Scilicet ubique utramque fere paginam faciunt,
 omnem concubitum extra matrimonium esse for-
 tationem, concubinatum olim quidem non fuisse
 actum libidinosum, sed hodie esse meram for-
 tationem, & similes. De quibus, uti hæctenus passim
 mentem nostram aperuimus, ite tandem aliquando
 pudore suffundi deberent eruditi inter Protestan-
 tes, pro rationibus istis tanquam si articuli fidei es-
 sent, pugnantes, postquam ex ipsis pontificiis do-
 ctoribus cordatiores eorum imbecillitatem vel a-
 gnoscunt diserte, vel certe non obscure in sola au-
 thoritate Ecclesie hic refugium quærunt. Exemplo
 fit Gonzalez Tellez, qui *ad cap. 6. de cobab. Cler. & mul.*
 & *ad cap. 20. de sponsal.* utrobique id agit, ut concubi-
 natus turpitudinem doceat, & tamen *ad d. cap. 6. f.*
72. fatetur, rationem, quod nulla sit legitima con-
 jur. Etio extra matrimonium, petere principium, &
 alteram, quod in concubinato non sit votum procre-
 andorum liberorum, sed explendæ libidinis, niti so-
 la confessione Augustini, qui in libris confessionum
 de suo concubinato ante baptismum id confiteatur,
 & *f. 74.* pariter fatetur, quod jure divino concubi-
 natus sit prohibitus, sibi non tam persuaderi per
 auctoritates Jureconsultorum aut Canonistarum i-
 bid. citatorum, quam propter auctoritatem concilii
 Basileensis, quod expresse hoc asserat, Concubina-
 tum ad fornicationem jure divino prohibitam, per-
 tinere &c. Pariter & *add. cap. 20. f. 45.* ad autorita-
 tem SS. Patrum & Concilii Tridentini provocat.

e) Ostendamus saltem per indicem præcipuas: 1) Num
 omnia apud omnes esse honesta vel turpia & quem-
 libet bonum civem debere sequi mores sui populi
 hinc

hinc, quamvis apud Hebræos & Romanos concubinatus fuerit licitus & honestus, cessantibus tamen apud nos rationibus status Hebraici & Romani, posse eum apud nos etiam esse inhonestum & turpem. Conf. ad illustrationem hujus rationis ea, quæ disseruit Dn. Præses de potest. Legisl. stat. imp. contr. jus. comm. §. 33. seq. 2.) Concubinatum ad matrimonium relatum etsi non sit scortatio, tamen esse statum imperfectiorem matrimonio, secundum mores omnium gentium, nec apud ullas gentes dubium esse, quin sæpe vagæ libidinis studium sub concubinatu pallietur. 3.) Nullam ostendi posse vel verosimilem rationem, cur in Republica Christiana iterum post abrogationem debeat introduci Concubinatus. Non favorem juvenum, cito nimis de conjunctione cum sexu femineo cogitantium, qui v. g. in scholis vel Academicis nupturiunt, antequam ad personam patrisfamilias decore sustinendam sint apti. Non favorem adultorum aut viduorum, eo prætextu utentium, se esse impares ad sustinenda onera matrimonii pro dignitate justæ uxoris, aut se nolle liberis prioris matrimonii novercam superinducere. Nam his apud nos hodie consultum est per matrimonium ad morganaticam, quod a concubinatu Romanorum, aut eo, cujus supra §. 71. mentionem fecimus, saltem in eo differt, quod hic accedat benedictio sacerdotalis, & libertas dimittendi talem uxorem sit adempta. Vel etiam, si viri non sint in dignitate illustri constituti, adeoque horum intuitu non sit receptum matrimonium ad morganaticam, his tamen non difficile erit invenire uxores, quæ non desiderent sustentationem, eorum patrimonium excedentem. Adde, quod plerumque ab iis, qui libertatem repudiandi concubinam prohibitu, tanquam favorem insignem æstimant, concu-

cubinatus pro pallianda vaga libidine appetatur, qui adeo parum digni sunt, ut iis leges succurrant &c.

f) Nam & id inter arcana politica Papatus est referendum, quod suadeant, in casibus conscientiz vel interpretandis sacris literis, abjiciendam esse rectam rationem, & solam vel precipuam fiduciam in auctoritate Ecclesiz esse ponendam.

g) V. g. qui statuunt, concubinatum in se spectatum & citra abusum, non repugnare juri naturæ. Conf. supra dicta ad §. 3. lit. b. Schilter. *manud. ad philof. moral. c. 4 §. 39. & c. 6. §. 18.* Plures ex Glossatoribus, qui agnoverunt, concubinatum non repugnare juri naturæ, citat. (quamvis dissentiens) Gonzalez Tellez ad d. cap. 6; de *cohab. Cleric. & mul. tom. 3. p. 74.*

h) Ita Annæus Robertus refert *rer. judic. lib. 2. cap. 14.* in Gallia 1584. judicatum esse, donationem vel omnium vel maximæ partis bonorum a patre vivo filio ex concubina nato factam, valere. Idem *ibid. cap. 17.* ostendit anno 1592. judicatum esse, filiam ex matre genitam, quam pater justo matrimonio per benedictionem sacerdotalem non consummato sibi junxerat, sed saltem apud acta sæpius testatus fuerat, quod eam pro uxore legitima habuerit, nec alia conditione cum ea rem habuerit, esse filiam legitimam. Utrobique multa immiscentur, quæ hætenus a nobis deducta non parum illustrabunt.

i) Ita ipse Gonzalez Tellez ad cap. 20. de *sponsal. T. 4. f. 46* refert, in Hispania modo concubinatum Laicorum fuisse permissum, modo prohibitum. Ita Brukner, *decis. matrim. cap. 13. n. 16.* ex Caccialupo narrat, quod in partibus orientalibus Christiani existentes inter Saracenos, cum non possint, nisi cum periculo vitæ, coire cum mulieribus Saracenis, contra-

hant matrimonium cum Christianis mulieribus ibi existentibus, coram Consule Venetorum ibi existente, ita ut vir det mulieri certam dotem parvam, & ut possit illam licite retinere in illis partibus, donec ipsi placeat, & ad libitum repudiare, dummodo mulieri dicta dos remaneat. Tale matrimonium temporale nihil aliud est quam concubinatus. Ita ex communi errore Jus Justinianicum notari solet ob permixtum concubinatum, & ab eius admiratoribus quibusdam misere defendi, quasi non permiserit, sed toleraverit.

- k) Huberus refert ad *L. Inl. de adulteriis §. 4.* talia suspiria, querelas & obtestationes adversus magistratum, adulteras non nisi multa pecuniaria, non vero poena capitali punire volentem.

F I N I S.



1078

S/11-11

800
KI



17

THOMASII,
IS JURIDICÆ.
ANI,
A S M A
URIDICUM
INATU,

17.

